

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekonometri Ana Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU, İHRACAT VE EKONOMİK
BÜYÜMENİN NEDENSELLİK İLİŞKİSİ (1980-2016)**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe KALMI

Sivas

Haziran 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ekonometri Ana Bilim Dalı

**TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU, İHRACAT VE EKONOMİK
BÜYÜMENİN NEDENSELLİK İLİŞKİSİ (1980-2016)**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe KALMI

Danışman

Doç. Dr. İlkay NOYAN YALMAN

Sivas

Haziran 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Ekonometri
Tezin Başlığı : Türkiye'de Döviz Kuru İhracat Ve Ekonomik Büyümenin
Nedensellik İlişkisi (1980-2016)
Savunma Tarihi : 24.05.2019
Danışmanı : Doç. Dr. İlkay NOYAN YALMAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. K. Halil ARIÇ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Doğan BOZDOĞAN

Üye : Doç. Dr. İlkay NOYAN YALMAN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Habibe KALMI tarafından hazırlanan "Türkiye'de Döviz Kuru İhracat Ve Ekonomik Büyümenin Nedensellik İlişkisi (1980-2016)" başlıklı tez, kabul edilmiştir. ..../..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

25/06/2019

Habibe KALMI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.DÖVİZ KURU, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME	3
1.1. Döviz Kuru Kavramı	3
1.1.1. Döviz Kurunun Türleri	4
1.1.1.1. Nominal Döviz Kuru.....	5
1.1.1.2. Reel Döviz Kuru	5
1.1.2. Döviz Kuru Sistemleri	6
1.1.2.1. Sabit Döviz Kuru Sistemleri	6
1.1.2.2. Esnek (Dalgalı) Döviz Kuru Sistemleri	10
1.1.3. Döviz Kurunu Belirleyen Faktörler	14
1.1.3.1. Satın Alma Gücü Paritesi Yaklaşımı	14
1.1.3.2. Ödemeler Dengesi.....	14
1.1.3.3. Faiz Oranı.....	15
1.1.3.4. Para ve Maliye Politikaları.....	15
1.1.4. Döviz Kuru Risk Türleri.....	16
1.1.4.1. İşlem Riski	16

1.1.4.2. Ekonomik Risk.....	17
1.1.4.3. Çeviri (Muhasebe)Riski	17
1.2. İhracatın Tanımı	18
1.2.1. İhracatın Türleri	18
1.2.2. Ülkelerin İhracat Nedenleri	21
1.2.3. İhracat Yapmanın Faydaları Ve Riskleri	22
1.3. Ekonomik Büyüme	22
1.3.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı.....	23
1.3.2. Ekonomik Büyümeyle Belirleyen Faktörler.....	24
1.3.2.1. Beşeri Sermaye	24
1.3.2.2. Fiziksel Sermaye	24
1.3.2.3. Teknolojinin Etkisi.....	25
1.3.2.4. Nüfus.....	25
1.3.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi.....	26
1.3.4. Başlıca Ekonomik Büyüme Modelleri.....	26
1.3.4.1. Klasik Büyüme Modeli	27
1.3.4.2. Neo Klasik(Solow) Büyüme Modeli.....	28
1.3.4.3. Karl Marx'ın Büyüme Modeli	29
1.3.4.4. İçsel Büyüme Modeli	31
1.3.5. Ekonomik Büyümenin Yararları.....	32
İKİNCİ BÖLÜM	35
2.TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU POLİTİKALARI, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME GELİŞİMİNE TARİHSEL GENEL BAKIŞ.....	35
2.1. Türkiye de Döviz Kuru Politikalarına Genel Bakış	35
2.1.1. 1980-2000'li Yıllar Arasında Döviz Kuru Politikaları	35

2.1.2. 2000’li Yıllardan Günümüze Döviz Kuru Politikaları	37
2.2. Türkiye’de İhracat Politikalarına Genel Bakış	39
2.2.1. 1980-2000 Yılları Arasında İhracattaki Gelişmeler	39
2.2.2. 2000’li Yıllardan Sonra İhracattaki Gelişmeler.....	42
2.3. Türkiye’de Ekonomik Büyüme Politikalarına Genel Bakış.....	44
2.3.1. 1980-2000Yılları Arasında Ekonomik Büyüme.....	44
2.3.2. 2000’li Yıllardan Sonra Ekonomik Büyüme	44
2.4. Döviz Kuru ve İhracat Arasındaki İlişki.....	47
2.5. Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki	48
2.6. İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	51
3. DÖVİZ KURU, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜMENİN	
NEDENSELLİK İLİŞKİLERİNİN AMPİRİK ARAŞTIRMASI	51
3.1. Literatür Özeti	51
3.1.1. Yerli Literatürler	51
3.1.2. Yabancı Literatürler.....	53
3.2. Veri ve Yöntem	54
3.2.1. Birim Kök Analizi (Durağanlık Testi).....	54
3.2.2. Granger Nedensellik Testi	55
3.2.2.1. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	56
3.3. Uygulama	58
3.3.1. Uygulamada Kullanılan Seriler	58
3.3.2. Uygulamanın Amacı.....	60
3.3.3. Kullanılan Yöntem.....	60
3.3.4. Birim Kök Test Sonuçları.....	61

3.3.5. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi Sonuçları	64
3.3.6. Toda-Yamamoto Sonuçları.....	65
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	73
ÖZ GEÇMİŞ.....	83

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AVK	: Azalan Verimler Kanunu
ADF	: Augmented Dickey-Fuller
BM	: Birleşmiş Milletler
DF	: Dickey-Fuller
DK	: Döviz Kuru
GB	: Gümrük Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
İBGS	: İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği
İHR	: İhracat
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TPKK	: Türk Parasının Kıymetini Koruma
VAR	: Vector Auto Regression

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Başlıca Büyüme Modelleri.....	27
Tablo 2.1. 1980’li Yıllardan Günümüze Politikaları.....	36
Tablo 2.2. 1980-2000 yılları arasında Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar).....	41
Tablo 2.3. 2000-2016 yılları arasında Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar).....	42
Tablo 3.1. Analizde Kullanılan Değişkenler	58
Tablo 3.2. Döviz Kurunun Birim Kök Testi	61
Tablo 3.3. Ekonomik Büyümenin Birim Kök Testi	62
Tablo 3.4. Ekonomik Büyümenin Farkı Alınmış Birim Kök Testi.....	62
Tablo 3.5. İhracatın Düzeyde Birim Kök Testi	63
Tablo 3.6. İhracatın Farkı Alınmış Birim Kök Testi	63
Tablo 3.7. Kullanılan Tüm Değişkenlerin Durağanlık Analizi	64
Tablo 3.8. VAR Modelinde Optimum Gecikme Uzunluğu Belirleme.....	65
Tablo 3.9. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	65
Tablo 3.10. Toda-Yamamoto Modelleri.....	66
Tablo 3.11. Toda-Yamamoto Sonuçları	66
Tablo 3.12. Nedenselliğinin Yönü	67

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Ayarlanabilir Sabit Döviz Kuru.....	8
Şekil 1.2. Döviz Kuru ve Talebi	11
Şekil 1.3. Arz ve Talep Denklği	12
Şekil 1.4. Arz ve Talep Denklği	12
Şekil 2.1. Ekonomik Büyüme (Milyon \$).....	46
Şekil 2.2. Ekonomik Büyüme Hızı (%)	46
Şekil 3.1. Döviz kuru Grafiği.....	59
Şekil 3.2. Ekonomik Büyüme Grafiği	59
Şekil 3.3. İhracat Grafiği.....	60

ÖZET

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte ülke ekonomisinin de hızla geliştiği izlenmektedir. Ülkelerde buldukları konumlarını koruyabilmek ve gelişebilmek için sürekli yarış haline girmişlerdir. Ticaretin artmasıyla para ve döviz kurlarının etkinliği artmıştır. Döviz kurları ekonomiye yön veren unsurlardan biridir. Kurlar sayesinde ulusal ekonomi ile dünya ekonomi arasında bağ kurulmuş olur ve böylece döviz kuru ile ülkelerin rekabet güçleri belirlenir. Bütün bu karmaşık yapı içinde uygulanan kur rejimleri, ülkelerin dünya ekonomileri ile bütünleşmesine giden yolun yapısının nasıl olacağını gösterir. Şüphesiz ki döviz kuru, ihracat ve büyüme ekonomik göstergelerin üzerinde en belirleyici olanlardandır.

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde ihracat, döviz kuru ve ekonomik büyüme değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkileri ve etkileşim yönleri incelenecektir. Bu amaçla 1980-2016 yılları arası, veriler iki dönem halinde ele alınmıştır. Kullanılan yöntem ise Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Öncelikle, ihracat, döviz kuru ve ekonomik büyüme değişkenlerinin durağanlığının saptanabilmesi için ADF birim kök testi ile test edilmiştir. Birim kök testinden elde edilen sonuçlarına göre döviz kuru düzeyde ihracat ve ekonomik büyümenin birinci farkları alındıktan sonra durağan oldukları görülmüştür. Aynı mertebeden durağan olmadıklarından Toda-Yamamoto testi yardımıyla nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Seriler arasında karşılıklı bir ilişki bulunmuştur. Son olarak da seriler arasındaki ilişkinin yönü belirlenmiştir.

Ampirik bulgular sonucunda; ekonomik büyümenin olasılık sonuçları değerlendirildiğinde, ihracat ekonomik büyümenin nedeni iken, döviz kurunun nedeni değildir. Döviz kuru olasılık sonuçları değerlendirildiğinde ekonomik büyüme ve ihracat döviz kurunun nedenidir. İhracat olasılık sonuçları değerlendirildiğinde, döviz kuru ihracatın nedeni iken, ekonomik büyümenin ise nedeni değildir. Sonuç olarak, büyümenin, döviz kuru ve ihracatın aralarında nedensellik olduğu görülür. Yalnız bu nedensellik büyüme ve ihracat arasında karşılıklı iken büyüme ve döviz kuru arasında tek yönlüdür.

Anahtar Kelimeler; Ekonomik Büyüme, Reel Döviz Kuru, İhracat, ADF Birim Kök Testi, Granger Nedensellik Testi, Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi

ABSTRACT

With the development of technology, it is observed that the economy develops rapidly. In order to maintain their place in the country and to develop, they have been constantly racing. With the increase in trade, the effectiveness of money and exchange rates increased. Exchange rates are one of the factors driving the economy. Thanks to exchange rates, the link between the national economy and the world economy is established and thus, the competitive power of the countries is determined by the exchange rate. The exchange rate regimes implemented in this complex structure show how the structure of the road to the integration of countries with world economies will be. Undoubtedly, exports and growth are the most decisive factors on economic indicators.

In this study, the export of Turkey's economy, exchange rate and direction of relationships and interactions with each other variables of economic growth will be examined. For this purpose, between the years 1980-2016, the data is discussed in two periods. The method was analyzed with Toda-Yamamoto Granger causality test. Firstly, ADF was tested with unit root test to determine the stability of the data. According to the results obtained from the unit root test, it is observed that the first differences of the export and economic growth rates at the exchange rate level are fixed. The causality relations were examined with the help of the Toda-Yamamoto test because they were not stationary. There was a mutual relationship between the series. Finally, the direction of the relationship between the series is determined.

As a result of empirical findings; When the probability results of economic growth are evaluated, export is the reason of economic growth, but not the reason of the exchange rate. When the exchange rate probability results are evaluated, economic growth and export is the cause of exchange rate. When the export probability results are evaluated, while the exchange rate is the reason of export, it is not the reason of economic growth. As a result, it is seen that there is causality between magic, foreign exchange and export. But this is unilateral between grow than dexchange rate, while causality is mutual between grow thand expor

Keywords: Economic Growth, Real Exchange Rate, Export, ADF Unit Root Test, Granger Causality Test, Toda-Yamamoto Granger Causality Test

GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin geldiği düzey ile birlikte dünya ekonomisinin de hızla geliştiği izlenmektedir. Ülkeler ise hızla gelişen bu dünya pazarından pay alabilmek ve bu payı koruyabilmek amacıyla rekabet güçlerini artıran politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Bu politikaların artmasının bir sonucu olarak, uluslararası ticaretin giderek gelişmesi ödeme aracı olarak para ve döviz kurlarının etkinliğini artırmıştır. Genel bir ifadeyle döviz kurları ekonomiye yön veren unsurlardan biridir. Kurlar sayesinde ulusal ekonomi ile dünya ekonomisi arasında bağ kurulmuş olur ve böylece döviz kuru ile ülkelerin rekabet güçleri belirlenir. Bütün bu karmaşık yapı içinde uygulanan kur rejimleri, ülkelerin dünya ekonomileriyle bütünleşmesine giden yolun yapısının nasıl olacağını gösterir. Döviz kurunun, ihracat ve büyümenin artırılmasında önemli bir faktör olduğu çoğu çalışmada genel kabul görmüş bir durumdur.

Döviz kuru kavramı reel ve nominal döviz kuru olarak, iki farklı şekilde tanımlanır. Nominal döviz kuru iki para biriminin fiyatıdır. Reel döviz kuru ise yabancı ülkede üretilen malların yurtiçi fiyatını yansıtan ve rekabeti ölçmek için kullanılan bir araçtır. Ulusal paranın değeri ihracatı ve cari işlemler dengesini doğrudan etkiler. Reel döviz kuru bu nedenle oldukça önemlidir. Kurun yükselmesi yada düşmesi dış ticareti etkileyeceğinden büyümeyi de etkileyecektir. Örneğin kurun yükselmesi ulusal paranın değer kaybetmesine bu da ülkenin sahip olduğu mal ve hizmetlerin parasal değerinin düşmesine yani ucuzlamasına dolayısıyla ihracat miktarında artışa neden olacaktır. İhracatta ki artış üretim artışına sebep olacağından ekonomide büyümeye neden olacaktır. Ancak bu büyümenin etkin olarak gerçekleşebilmesi üretimin ithalata bağımlı olmamasına bağlıdır. Aksi durumda ihracatın artması büyümeye sebep olmayabilir.

Bu çalışmada; Türkiye'nin döviz kuru, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi 1980-2016 tarihleri arasındaki yıllık veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada; dış ticarete ilişkin teorinin aktarılması ve Türkiye ekonomisinin dış ticarete etkinliğinin döviz kuru ile ilişkisinin analiz ile incelenmesi amaçlanmış ve veriler arasında ki ilişki öngörülme çalışılmıştır. Konuyla ilgili literatüre, ekonometrik modele, veri setinin açıklamalarına ve ampirik bulgulara sırasıyla

yer verilmiştir. Elde edilen sonuçların iktisat teorisine bağılı kalınarak değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla çalışma son bulmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde döviz kuru, ihracat ve ekonomik büyüme kavramları tanımlanarak teorik bir ereve çizilmiştir. Kavramlar teker teker ele alınarak ayrıntılı bir Şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci blmde, Türkiye’de döviz kuru sistemleri ile politika araçlarına, ihracat ve ekonomik büyüme gelişimine dair tarihsel süreç ele alınmıştır. Süreç 2000 yılından öncesi ve sonrası olmak üzere 2 döneme ayrılarak, istatistiki veriler yardımıyla açıklamaya çalışılmıştır.

nc ve son blmde ise konu ile ilgili önceden yapılmış çalışmalar incelenerek literatür zeti yapılmıştır. Döviz kuru, ihracat ve ekonomik büyüme arasında Eviews programı kullanılarak nedensellik analizi yapılmıştır. Analizde yararlanılan ampirik literatür, kullanılan veriler ve analiz yöntemleri bu bölümü oluşturmuştur. Analizde elde edilen sonuçlara göre büyümede dövizin ve ihracatın etkinliği yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÖVİZ KURU, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME

1.1. Döviz Kuru Kavramı

Bir ülkenin parası o ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığının simgesidir. Bir ülkenin milli parası o ülkenin kendi sınırları içinde geçerlidir. Ancak ülkelerin yaptıkları ticarete paralarının birbirine dönüştürülmesi zorunluluğu ortaya çıkar. İşte bu çevrilme faaliyetleri döviz piyasaları aracılığı ile olmaktadır. Döviz piyasalarında döviz arz edenlerle döviz talep edenlerin karşılaşması sonucu döviz fiyatı oluşur. Oluşan bu fiyata da döviz kuru denir. Döviz ise iki ülkenin alışverişi ile doğan ödemelerde geçerli olan yabancı paradır. Yabancı para olarak düzenlenmiş çek, bono ve poliçe gibi ödeme araçları da döviz olarak belirtilebilir (Dinler 2010:568). Döviz, yabancı para ile ödemeyi sağlayan her çeşit belge, hesap ve vasıtalarıdır (Kutlu 2000:134).

Döviz, en temel tanım olarak bütün yabancı paralar ile yurt dışında geçerli olan her türlü ödeme aracıdır. Dar anlamda ise yabancı paraları ifade eden bütün dövizler uluslararası ödeme aracı olarak tanımlanır. Bu nedenle dövizler uluslararası geçerliliği olan veya olmayan, uluslararası ödemelerde kullanılan veya kullanılmayan olmak üzere ayrılabilir. Paralar arasındaki bu fark, ait oldukları ülkelerin kısmen dünya ticaretindeki önemlerinin kısmen de ödeme bilançolarının bir yansımasıdır (Öztürk, Sözdemir 2011:388).

Ülkelerin döviz talebi, diğer ülkelere yapacağı ödemelere bağlı olarak yabancı ülke parasına olan taleptir. Döviz talebini en çok ülkenin ithalatı ve borç ödeme taksitleri etkiler. Ancak döviz kuru döviz talebi ile ters orantılıdır. Döviz kuru düşüktüççe, döviz talebi artar. Talep edilen döviz miktarının, döviz kuru yükseldikçe azalmasının en önemli nedeni ithalatla açıklanabilir. Döviz kuru yükseldikçe ithal edilen malların fiyatı yükseleceğinden ve satın alınmak istenen mal miktarı azalacağından, talep edilen döviz miktarı da buna bağlı olarak azalır. Döviz arzı, ülkenin ihraç mallarına olan talebe bağlıdır. Bir ülkenin ihraç mallarına olan talep arttıkça ülkenin döviz arzında artış yaşanacaktır. Döviz arzı ve döviz kuru aynı yönde hareket

etmektedir. Biri artınca diğeri de artar. Bunun nedeni ise döviz kurundaki artış malların dış fiyatını düşürür ve bu durumda ihracatı artırırken döviz girişini de artırır. Döviz kuru düştüğü durumda ise ihraç mallarının fiyatı da yükselecek ve ihracat azalırken döviz gelirleri de düşecektir (Dinler 2010:569-570).

Döviz kurunun genel olarak üç temel özelliği vardır;

- Döviz kuru ekonomide etkindir. Yani herhangi bir ülkenin döviz kurunun devalüasyon¹ veya revalüasyon² (yükseltilmesi veya alçaltılması) durumunda, o ülke ekonomisinin tüketimi, üretimi, ihracatı, ithalatı, gelir dağılımı ve istihdam gibi birçok makro ekonomik göstergesi yönünden önemli dereceden etkiler.
- Döviz kuru uluslararası bir araçtır. Herhangi bir ülkede döviz kurundaki inişler veya çıkışlar sadece o ülke ekonomisini etkilemeyecektir o ülke ile ekonomik ilişkileri olan ülkeleri de etkileyecektir.
- Döviz kuruna karar verilirken duygusal faktörlerde etkili olabilir. Yani ülkenin refah durumu hangi şartta olursa olsun hükümetler milli paranın değerini düşürüp devalüasyon yapmak istemez. Çünkü bu durumun milli prestiji zedeleyeceğini düşünürler. Bu duygusal tutum, değeri düşen paranın daha da değer kaybetmesine sebep olacaktır (Savaş 1994:286).

Yukarıda açıklanan özellikler nedeniyle döviz kurundaki hareketlilik ve oynamalar bu aracın sık sık kullanılması açısından sakıncalar doğurmaktadır. Bu sebeple tüm dünya ülkeleri mecbur kalmadıkça kolay kolay ne devalüasyon nede revalüasyon uygulamak isterler.

1.1.1. Döviz Kurunun Türleri

Genel olarak döviz kurları, nominal döviz kuru ve reel döviz kuru olmak üzere iki ye ayrılır.

---

¹Sabit kur sisteminin uygulandığı ülkede ödemeler dengesi açık verdiği zaman ulusal paranın satın alma gücünün hükümet tarafından alınan bir karar ile düşürülmesidir. Daha basit haliyle bir ülkenin parasının başka ülke paralarına göre değer kaybetmesidir.

² Ülke parasının diğer ülke paraları karşısında değerinin yükselmesidir. Devalüasyonun zıt anlamlısıdır.

Efektif; Latince ‘effectus’ kelimesinden türemiştir. Anlamı ise Yabancı ülke paralarıdır. Efektif kur yabancı paranın ulusal para karşısında değerine verilen addır. Alış ve satış olmak üzere iki şekilde uygulanır. Dalgalı kur sistemini benimseyen ülkelerde efektif döviz kuru ülkenin en çok dış ticaret yaptığı ülkelerin paralarıyla olan kurların ağırlıklı ortalamasıyla hesaplanır.

1.1.1.1. Nominal Döviz Kuru

Nominal döviz kuru, iki ülke parasının nispi fiyatıdır. Diğer bir ifade ile döviz kuru bir ülkenin parası ile başka bir ülkenin parasını satın almak için bir paradan ödenmesi gereken birim sayısını ifade etmektedir. Örneğin; TL ile Euro arasındaki döviz kuru Euro başına 2 TL olduğu varsayılırsa; Euro satın alabilmek için 1 Euro için 2TL verilmesi gerekmektedir. Eğer TL almak istiyorsak her bir Euro başına 2 TL alırız. Yani piyasada ifade edilen veya kullanılan kurlar nominal döviz kurlarıdır (Seyidoğlu 2007:359).

$$1\text{€} = 2\text{ TL ise } 1\text{TL}=0,5\text{ €}$$

Uluslararası piyasalarda nominal döviz kurlarının sonuçlarının güvenilir olabilmesi için enflasyonun etkisinden arındırılmış olması gerekmektedir. Nominal döviz kuru ile reel döviz kuru arasındaki farklılık böyle durumda ortaya çıkar. Bu kurlar nominal döviz kurlarının realiteyi yansıtması için söz konusu olan kurlardır. Fiyatlarda ki artışın etkisinin arındırılması zorluluğu vardır. Bu durum ise fiyat endeksinin deflatör³ olarak kullanılması ile mümkün olacaktır (Aytaç 2004:10).

1.1.1.2. Reel Döviz Kuru

Reel döviz kurunun temel tanımı nominal döviz kurlarının enflasyondan arındırılmış şeklidir. Reel döviz kurları nominal döviz kurlarının aksine ülke ekonomisinin durumu hakkında daha fazla bilgi bulabileceğimiz bir göstergedir (Kıpııcı, Kesriyeli 1997:16).

$$Q=E * P_f/P$$

$$Q=\text{Reel Döviz Kuru}$$

---

³Parasal olarak ifade edilmiş olan bir değer gerçeğe dönüştürülmesinde kullanılan fiyat endeksidir.

E =Nominal Döviz Kuru (1.1)

P_f = Yurt dışı enflasyon oranı

P =Yurt içi enflasyon oranı

Yukarıda ki denklemlere göre; P 'nin P_f 'den daha düşük olduğu durumda Q 'nun yüksek olmasına neden olmaktadır. Böylece de ülkenin dış piyasalarda rekabet gücünün arttığını gösterir. Tam tersi durumda ise Q 'nun düşmesine neden olur ve böylece ülkenin rekabet gücü de azalmış olur.

1.1.2. Döviz Kuru Sistemleri

Döviz kurlarının kim tarafından ve nasıl belirleneceği, serbest veya resmi kararlarla kurlarda değişme olup olmayacağı şeklinde ki rejimlere döviz kuru sistemleri denir. Döviz kuru sisteminin amacı, kurun oluşumuna müdahalede bulunup bulunamayacağı gibi gözükse de temel hedefi ödemeler bilançosunu denge de tutan döviz kurlarını tespit etmektir (Parasız 1991:469).

Döviz kuru sistemlerinin sınıflara ayrılmasında birçok farklı ölçütler yararlanılmaktadır. Bu ölçütler; döviz kurlarının önceden belirlenip belirlenmediği ve merkez bankasının politikalar ile etkin olup olmadığıdır. Eğer önceden belirlenmiş bir parite kurundan işlemler dikkate alınıyorsa sabit döviz kuru sisteminden söz edilebilir. Parite kurunun var olmadığı bir durumda merkez bankasının piyasaya ani müdahalesi ile döviz kuru aşağıya ve yukarıya hareket ediyorsa bu durumda da dalgalı döviz kuru sistemlerinden bahsedilebilir (Yalçınar 2012:65-81).

1.1.2.1. Sabit Döviz Kuru Sistemleri

Bu sistemler, ülkenin para biriminin uluslararası likidite olma özelliğine sahip diğer bir ülkenin parası ile ya da bir hesap birimine (çeşitli para birimlerinden oluşan döviz sepeti) bağlandığı döviz kuru sistemidir (Uğur 2004:3).

Sabit kur sisteminde kurlar piyasada oluşan talep ve arz şartları ne durumda olursa olsun dikkate alınmadan hükümet tarafından belirlenir ve bu belirlenen sınırların dışına çıkılmasına izin verilmez. Dalgalanmaların tamamen kontrol altına alındığı sistemdir. Bu sistemde, kurların istikrarı Merkez Bankasının döviz piyasasından döviz alım ve satım işlemleri ile sağlanır. Döviz kurunda yukarı doğru bir hareketlenme

olduğu zaman Merkez Bankası piyasaya döviz sürer aksine kurlar düştüğünde alım satım yaparak kurları sabitler (Ünsal 2003:117-118).

Sabit döviz kuru sistemlerinde özellikle bir müdahale bandı belirlenir. Yani; merkez bankası sabit döviz kurunun belirlenmiş olduğu aralığın altında veya üstün de olduğu durumda bu müdahale bandı dışına çıktığında döviz piyasasına müdahale etmektedir (Ünsal 2003:118).

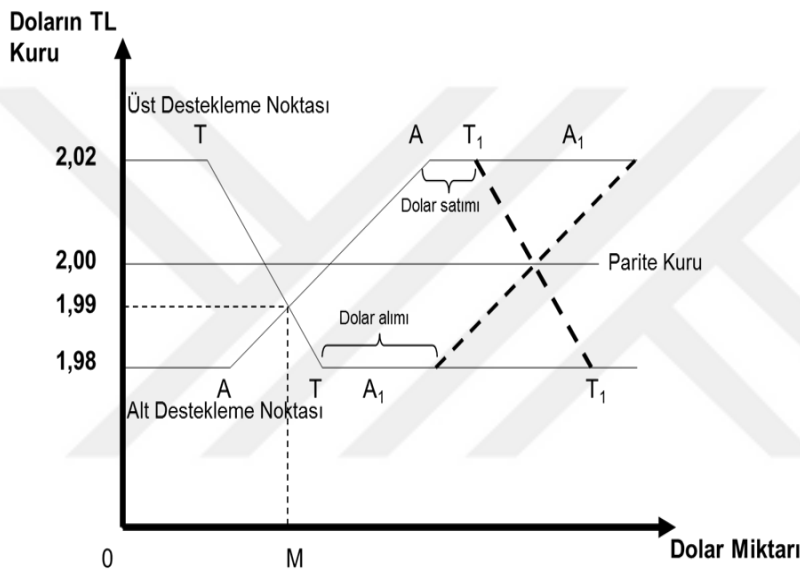
Sabit kur sisteminin bazı özellikleri şunlardır (Parasız 2000:544);

- **Belirsizliğin daha az olması:** Sabit döviz kur sistemi, esnek kur sisteminde kendini gösteren ve uluslararası uzlaşmayı, ticareti ve akımları tehlikeye sokan günübirlik oluşacak olan dalgalanmaları ortadan kaldırmaktadır.
- **İstikrar sağlayıcı spekülasyon:** Spekülasyon, sabit kur sistemi ile kıyaslandığında esnek kur sisteminde daha fazla istikrar bozucudur. Buna göre döviz kurunda meydana gelecek olan bir yükselme, döviz kurunda daha da yükselme bekleneceğinden spekülatörler yabancı döviz almaya başlarlar. Tersi bir durumda döviz kurunda düşüşün gerçekleştiğinde, döviz kurunun daha da düşeceği beklentisi spekülatörleri yabancı döviz satmaya yönlendirecektir. Bu durum bir istikrarsızlık kaynağıdır.
- **Fiyat disiplini:** Sabit döviz kur sistemi ülkenin fiyatını düzene sokmaya çalışırken esnek kur sisteminde böyle bir disiplin bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile enflasyon oranı diğer ülkelerin enflasyonuna göre orantıldığı zaman oranı daha yüksek olan bir ülke, ödemeler bilançosu sürekli açık verecek ve rezerv kayıplarıyla karşı karşıya kalacaktır. Yaşanacak olan bu olumsuz durum sonsuza kadar devam etmeyeceği için ülke enflasyon oranını frenlemek ve bir fiyat disiplini sağlama gereği duyacaktır.

Bretton-Woods sisteminde her ülke (ABD'nin dışındaki) ulusal parasının değerini Amerikan doları olarak tanımlamıştır ve bu kurlara da döviz ifadesi kullanılmıştır. Döviz piyasasında ulusal paraların değerlerinin parite etrafında iki yönde %1 veya daha düşük oranlarda hareket etmesine müsaade edilirdi. Buna göre bir paranın piyasada alabileceği en yüksek değer "üst destekleme noktasını" en düşük değerde

“alt destekleme noktasını” oluşturuyordu. Bu iki sınır arasında kalan piyasa kurları arz ve talep koşullarına bağlı olarak bir doğru olabilirdi (Oksay 2001:30-31).

Sabit döviz kuru sisteminde yabancı para ile ulusal para arasındaki değişim oranı parite kuru olarak adlandırılmaktadır (Yalçiner 2012: 65). Bu sistemde her ülke sabit kurdan paralarını bir değer düzenine sabitleyerek parite kuru oluştururlar ve piyasada oluşacak kurunda, bu parite etrafında fazla hareket etmeden belli sınırlar içinde değişmesine izin verirler. Bu sınırlar ne kadar genişletilirse sistem o kadar esnek olur.

Şekil 1.1. Ayarlanabilir Sabit Döviz Kuru

Türk lirası ile dolar ele alınarak yukarıdaki Şekil1.1’deki bir örnekle açıklanacak olursa; Türk Hükümeti’nin TL’nin değerini örnekteki gibi belirlemiş olduğu (parite) varsayılırsa; 1\$: 2 TL. Piyasa kurunun parite etrafında $\pm$ %1 oranında değişmesine izin verdiğine göre, üst destekleme noktası 1 \$: 2.02 TL ve alt destekleme noktası da 1 \$: 1.98 TL olur. Bu anlatılan durum yukarıda şekil ile de belirtilmiştir. Grafikte TT dolar talebini (TL arzı), AA da dolar arzını(TL talebini) ifade eder. Döviz fiyatlarının alt ve üst destekleme sınırlarının dışına taşmasına izin verilmediği için arz ve talep eğrileri bu fiyat düzeylerinde yatay eksene paralel bir konuma gelmektedir. Eğrilerin kesiştiği nokta (D) bu iki sınır arasında yer alır (Seyidoğlu 2007:364).

Sabit Döviz Kuru Sistemlerinin Avantajları (İnan 2002:38-39) ;

- Sabit döviz kuru sistemleri, sabit tutulabildiği veya bu duruma olan güven sarsılmadığı sürece geleceğe yönelik fiyatlama ve planlama yapmayı sağlar. Buda yatırımların büyümesine ve ticaretin genişlemesine yardım eder.
- Sabit kur sistemlerinde ekonomik birimler geleceğe yönelik fiyatları ve ücretleri beklenen kur artış oranına uygun olarak düzenleyerek enflasyonun düşmesini sağlar. Sabit kur sistemleri merkez bankasına döviz kurlarını belirlediği dengede tutma imkânı sağlar.
- Piyasaların veya finansal araçların esnek döviz kuru sistemini uygulayacak kadar gelişmişlik düzeyine sahip olmayan ülkeler, para politikasını bir disipline sokacağından sabit kur sistemleri tercih edilir.
- Bu sistemde, yüksek enflasyona sahip olan ülkeye ait paranın değeri, ekonomisi güçlü ve enflasyon oranı düşük bir ülkenin para birimine sabitlenmesi ile enflasyonun kontrol altına alabilmektedir.

Sabit Döviz Kuru Sistemlerinin Dezavantajları;

- Sabit döviz kuru sistemi para politikasına belirli kısıtlar koyar. Uygulanan para politikası döviz kurunun sabitlendiği diğer ülkede ki para politikası ile gelişmesi ve hedeflerinde sapmalar yaşandığı takdirde yaşanacak olumsuz sermaye hareketleri, merkez bankası müdahalesine ihtiyacı zorunlu kılabilir. Sermaye girişleri ise enflasyon üzerinde baskıya sebep olur. Sermaye çıkışları ise rezervlerde tükenmeye neden olabilir.
- Bu sistemin temel problemi hükümetlerin istikrar amaçlı para politikasından yararlanamamalarıdır. Ülkede ki ihracat talebi düştüğü zaman, fiyatları esnek bile olsa etkilenecek ve durumunu kötüleştirecektir. Sabit döviz kuru sisteminde ücret ve fiyatlar yapışkan olduğu için etkilenme oranı daha da büyük olur. Kısa dönemde fiyatlar ayarlanamadığı için, istihdam ve üretim düşecektir.

- Merkez bankasının müdahalelerinin likidite üzerindeki olumsuz etkilerini düzenlemek için ters taraflı sterilizasyon işlemini yapması gerekli olabilir. Bu işlemlerde merkez bankasına ek bir maliyet olur.
- Sabit kur sistemleri para otoritesinin kredibilitesinde eksilme meydana geldiği zaman spekülâtif ataklara uygun hale gelmektedir. Bu nedenle, merkez bankalarının spekülâtif ataklarını vazgeçirebilmek için yüksek oranda rezerve sahip olması gerekli olabilir.
- Sabit kur sistemlerinde merkez bankalarınca belirlenen döviz kurunun dengeli bir seviyede olup olmadığını ve denge kurunu merkez bankasının piyasadan daha iyi belirleyip belirlemeyeceğini emin olarak söylenemez.
- Sabit kur sistemlerinde döviz kurları nominal olarak sabit olsa da ciddi bir gösterge ve hatta bazen de hedef olabilen reel kurlar değişebilmektedir.
- Dış şoklar döviz kurlarına etki etmemektedir, yansıması ekonomik faaliyetlerde ve işsizlik de ki değişikliklerle göstermektedir (İnan 2002:38-39).

1.1.2.2. Esnek (Dalgalı) Döviz Kuru Sistemleri

Esnek döviz kuru sistemine, yüzen kur, dalgalı kur veya serbest döviz kuru denilmektedir. Bir başka tanımı ise serbest kur yada dalgalı olarak da bilinen esnek döviz kuru sisteminde merkez bankası, döviz arzı ve talebindeki dengesizliklere müdahale etmez ve döviz kuru, döviz arz ve taleplerini dengeleyerek piyasada belirlenir (Yıldırım 2003:317). Bu sistemde; kurun değeri günlük belirlenmektedir ve devletin herhangi bir müdahalesi söz konusu değildir. Piyasada dövize olan arzın ortalaması dövizin değerini düşürmekte, döviz talebinin artması ise dövizin fiyatını yani değerini artırmaktadır. Ayrıca dövizin fiyatının artması bir birim döviz satın almak için daha fazla ulusal paranın elden çıkarılmasıdır (Arat 2003:6).

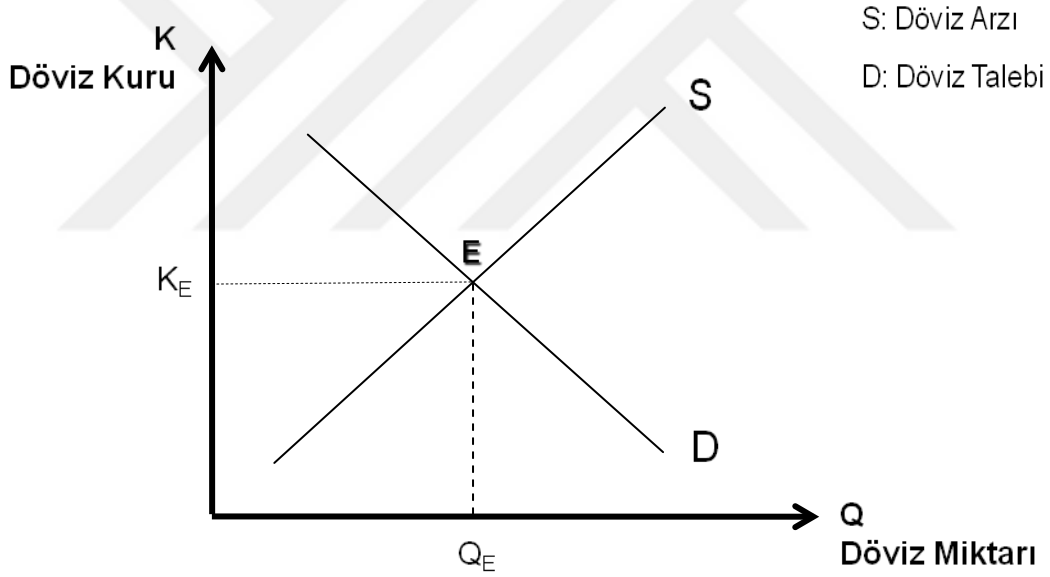
Sabit döviz kur sisteminde ödemeler bilançosundaki uzun zamanlı açık devallasyonu öngörülebilir duruma getirdiği için spekülâtor risk üstlenmez. Ancak esnek (dalgalı) kur sisteminde, kurlar arasında ki farklılığın yönü tam olarak bilinemeyeceğinden dolayı spekülasyon risk içerir. Böylece spekülasyon, döviz kurlarında ki dal-

galanmayı hafifletecek ve görevini beklendiği gibi yapmış olacaktır. Yani, spekülasyon esnek kur sisteminde devamlılık sağlar (Ural 2016:19).

Döviz kurları, toplam döviz arzı ile toplam döviz talebinin eşitlendiği bir durumda oluşur. Piyasada döviz talebine olan arzda ve talepte bir değişim ortaya çıktığında değişime tepki olarak kurlarda değişir.

Dalgalı kur sisteminde kurların duyarlılığı arz ve talep eğrilerinin esnekliğine bağlıdır. Arz eğrisinin esnekliği ne kadar küçük olursa, talepteki kayma, döviz kuru o kadar değiştirir. Eğer talep esnekliği ne kadar düşükse arzdaki değişimin etkisi o kadar büyük olur.

Esnek döviz kuru sisteminde, döviz kurunun belirlenmesi aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

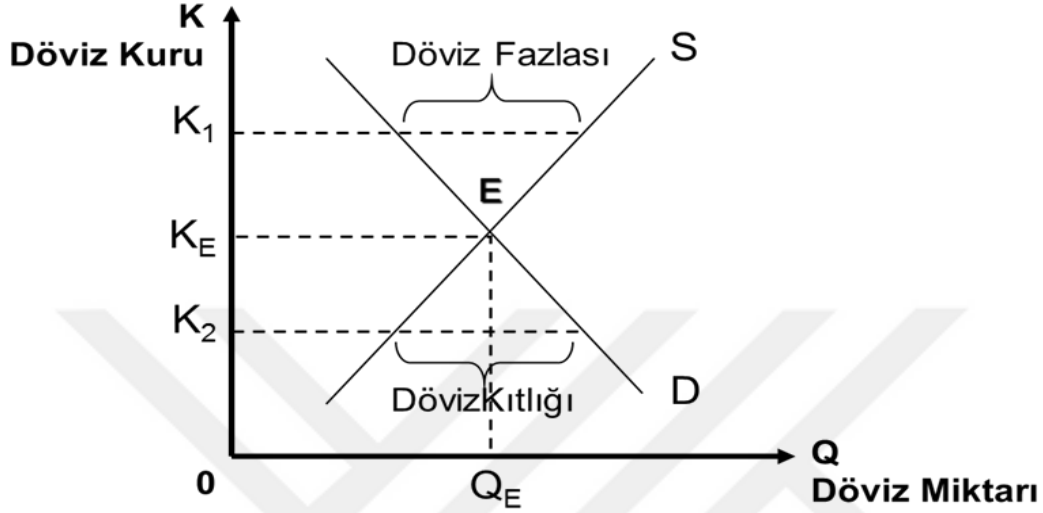

Şekil 1.2. Döviz Kuru ve Talebi

Şekil 1.2 de görüldüğü gibi döviz piyasasında denge sağlandığında dış denge de sağlanmış olacaktır. Eğer bu denge sağlanmadığı durumda ise Şekil 1.3'de görüldüğü gibi;

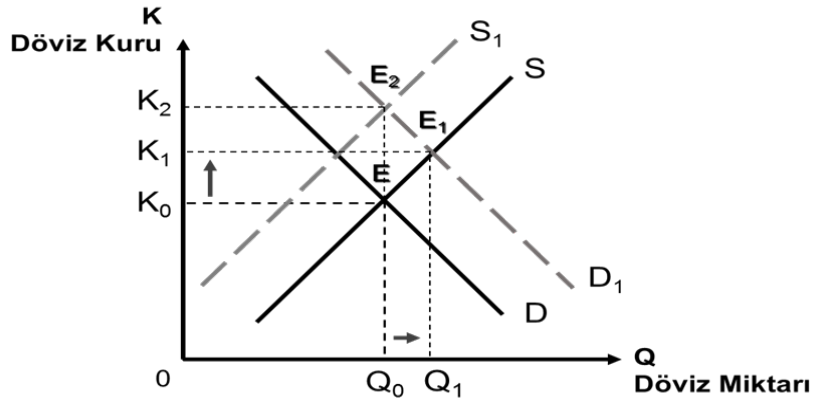
- K_1 durumunda ulusal paramızın eksik (düşük) değerlendirilmesi söz konusudur. Bunun nedeni ise ihracatı teşvik edip, ithalatı azaltacak politikalar oluşturulduğundan döviz fazlası yani dış fazla oluşur.

- K_2 durumunda ise ulusal paranın aşırı (yüksek) değerlenmesi söz konusudur. Bunun nedeni ise ithalat teşvik edilirken, ihracatı azaltacak (engellenen) politikalar oluşturulduğunda döviz kıtlığı yani dış açık oluşur.

Şekil 1.3. Arz ve Talep Denkliği

Şekil 1.4'de S döviz arz eğrisi sabitken, D döviz talep eğrisinde D_1 yönünde bir hareket meydana geldiğinde döviz talebi ve arzını eşitleyen kur K_1 olacaktır. Döviz talebinin arttığını ifade eden bu kayma;

Şekil 1.4. Arz ve Talep Denkliği

- Ülkede yabancı mallar lehine tercihinin değişmesi (ithalat talebi artışı),
- Dış faiz haddinde nispi artışın sebep olduğu kısa-sürelî sermaye çıkışı (faiz arbitrajı),

- Dövizin ileride değer kazanacağı görüşleri (spekülasyon),
- Ülkede ki gelire bağlı olarak ithalata olan talebin artış göstermesi gibi nedenlerden biri veya birkaçının etkisiyle oluşabilir

Esnek (Dalgalı) Döviz Kuru Sistemlerinin Avantajları; (İnan 2002:38-39)

- Döviz kuru piyasada serbest bir şekilde belirlenmekte olup, mal ve varlık piyasalarında oluşan ya da düşünülen arz-talep farklılıkları döviz kurunu etkilemektedir.
- Piyasaların tam etkin çalıştığı varsayılırsa esnek kur sistemlerin de piyasa da fiyat dengesizliklerinin meydana gelmesi söz konusu olmadığından spekülasyon hareketlerle kar elde etmesi olasılığı da yoktur.
- Esnek kur sistemleri dışsal ve içsel şokların gerektiği ayarlamalar döviz kurlarına yansıtıldığından parasal büyüklükler yabancı sermaye hareketlerinin etkisi altına girer ve merkez bankaları bağımsız para politikaları uygulama fırsatı bulmaktadır.
- Döviz arz ve talebi piyasa tarafından değerlendirildiğinden merkez bankası müdahalelerini de alt düzeye indirmiştir.
- Dış ticarete kura bağlı kayıp yaşanmaz ve ödemeler dengesi açısından bir sorun ortaya çıkmaz.

Esnek(Dalgalı) Döviz Kuru Sistemlerinin Dezavantajları; (İnan 2002:38-39)

- Döviz kurlarının gelecekteki belirsizlikleri ekonomik birimlerin geleceğe ilişkin planlama ve fiyatlarını sağlıklı olarak belirlemelerini zorlaştırmaktadır.
- Döviz kurunda yaşanan belirsizliklere karşı türev işlemler aracılığı ile korunma sağlanabilse de bu tür sigorta işlemleri maliyet giderlerini artırmaktadır.
- Döviz piyasalarının çalışma verimleri iyi olduğundan döviz kurları geçicilerde olsa dönemsel dengesizlikler gösterebilmektedir ve bunun sonucu olarak spekülasyon kar elde etme fırsatı yakalanacaktır. Ayrıca yüksek nominal ve reel döviz kuru dalgalanmaları hatalı bir kaynak dağılımına neden olabilmektedir.

- Bu sistemde yabancı ülkelerdeki enflasyon, kur yöntemiyle ülkeye ithal edilir.
- Esnek kur sistemi uygulandığında, açıkta bulunan bankalar ve firmalar kurun yükselmesi ile büyük oranda zarar görürler. Bu durum ise ekonomide istikrarsızlıklara sebep olur.

1.1.3. Döviz Kurunu Belirleyen Faktörler

Döviz kurları arasındaki yapısal faktörleri ve yöntemleri bilmeden kur tahminleri yapmak ve riskleri yönetmek çok zordur. Gelecekte döviz kurlarının nasıl bir yol alacağını tahmin etmek için ekonomik faktörlerinin yanında siyasal faktörler de o anki insanların davranışlarında önemli bir etkidir. Döviz kurunu belirleyen faktörler, satın alma gücü paritesi, ödemeler dengesi, faiz oranı, para ve maliye politikaları olmak üzere dört ana başlıkta incelenebilir;

1.1.3.1. Satın Alma Gücü Paritesi Yaklaşımı

Ülkeler arasında yaşanan fiyat farklılıklarını yok eden para birimi dönüştürme oranı olarak bilinmektedir. Yani elde bulunan toplu bir para parite oranı ile diğer bir para birimine dönüştürüldüğünde bütün ülkelerde aynı ürün ve hizmet satın alınabilir. Bu durumda bir birim ulusal paranın diğer bütün ülkelerde aynı satın alma gücüne sahip olduğunu ifade eder (Oksay 2001:6)

SGP teorisini mutlak ve nispi olarak iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Mutlak SGP teorisine göre, ülkelerde bir ürün grubunun belirlenen kurda fiyatları aynı olmalıdır. SGP teorisi geçerli ise, herhangi bir ulusal para biriminin satın alma gücünün, dünyanın her yerinde aynı olduğu anlamına gelmektedir. Bu teoriye göre, reel döviz kurları uzun dönem de sabittir. Kısa dönemde ise, SGP'den sapmalar toplam talebe yön vermede kilit bir rol oynamaktadır; fakat yurtiçi ve yurtdışı fiyatlar genel düzeyi arasında önemli farklılıklar olmadığı kabul edilmektedir (Tatoğlu 2009:313).

1.1.3.2. Ödemeler Dengesi

Ülkelerin birbirleri arasında yaptıkları tüm ekonomik faaliyetlerin kaydedildiği tabloya ödemeler dengesi denilmektedir. Bilançolarda esas alınan şey bir eko-

nominin diğer ekonomilerle yapmış oldukları döviz hareketlerinin kayıtlarıdır, basit tanımı ile ulusal ekonominin yabancı ülkelerle yaptıkları ekonomik faaliyetler sırasında aldığı döviz verdiğiinden fazla ise ödemeler dengesi fazlası az ise, ödemeler dengesi açığı oluşur. Böylece bir ülkede ki döviz akışını direkt olarak ödemeler bilançosuna kaydedilmiş olur. Buna göre; dış ticaret bilançosu açık veren ülkelerde ulusal parasının değer kaybedeceği, fazla veren ülkelerde ise ulusal paranın değer kazanacağı öngörülmektedir, fakat uygulamada bunu destekleyen sonuçlara tam olarak ulaşılmamıştır (Seyidoğlu 1994:183).

Yani özet olarak ödemeler dengesinde oluşan değişimler döviz kurları tahmininde önemli bir kaynak olarak ele alınabilir. Eğer bir ülkenin ödemeler dengesi pozitif yönde yani cari dengesinin pozitif ise bu durumun etkisi uluslararası rezervlerin artmasına veya dış borçların azalmasına ve böylece ülke parasında değer kazanmasına yol açmaktadır. Ödemeler dengesi negatif yönde olduğu durumda ise yani cari açık veriyor ise bu durum uluslararası rezervlerin azalmasına ve dış borçların artmasına ayrıca ülke parasının da değer kaybetmesine neden olur.

1.1.3.3. Faiz Oranı

Faiz oranı faktörü döviz kurlarının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Faiz ve döviz kuru ilişkisi yüksek kârlılık peşinde olan yabancı yatırımcıyı ülkesine çekerek tasarruf açığını kapatmaya çalışan ekonomilerde dikkat çekmektedir. Bu ilişki şu şekilde işlemektedir; tasarruf açığı olan ülkeler faizleri yükselterek yabancı sermayeyi ülkesine çekmektedirler. Böylece menkul kıymetler piyasası hareketlenerek yabancı paranın yerli paraya çevrilmesiyle yerli para talebi artacak ve kurlar düşüp yerli para değerlenecektir. Böylece yüksek faizden düşük kura doğru bir patika oluşacaktır (Somçağ 2008:13).

1.1.3.4. Para ve Maliye Politikaları

Para ve maliye politikalarının da döviz kuru üzerinde etkileri vardır. Para arzı ile meydana gelen artış döviz kuru üzerinde olumsuz bir etki bırakır. Ancak vergi oranlarında yaşanan değişiklikler gümrük vergileri, dolaylı ve doğrudan vergileme, vergi iadesi vb. gibi mali düzenlemeler olup o ülkede yaşayanların satın alma gücünde artış yada azalmaya neden olur. Kısaca, bir ülke uzun bir süredir deflasyonun içinde ise, hedeflenen vergi oranların ulusal paranın değerlerini olumlu olarak etki-

lemesi beklenmektedir. Bunlara ek olarak yüksek enflasyonun içinde olan ülkelerde ise tam tersi bir politika ile aynı sonuca ulaştığı görülmüştür (Gümüseli 1994:84).

1.1.4. Döviz Kuru Risk Türleri

Döviz kurunda oluşan farklılıkların yabancı para cinsinden borçlar ve varlıklar üzerinde meydana gelen olumsuz etkiye döviz kuru riski denilmektedir. Diğer bir deyişle ekonomik anlamda döviz kurlarında yaşanan hareketlenmelerin bir sonucu olarak, yurtdışında ki yatırımların veya herhangi bir işlemin değerinde ki kar veya zarar miktarı olarak tanımlayabiliriz (Williams 1982:212).

Döviz kurunda üç tip risk türü vardır. Bunlar işlem, ekonomik risk, muhasebe(çevrim) riski olmak üzere 3 çeşittir (Arslan 2005:54).

- **İşlem Riski:** Herhangi bir tarihte yapılan vadeli bir ticari sözleşmede vade bitimine kadar geçen sürede meydana gelecek döviz kuru değişimlerinin nakit akımları üzerinde ki etkisi.
- **Muhasebe Riski: Konsolide** finansal tablolar da döviz kuru değişimlerinden doğan muhasebe kayıtlarına dayalı risktir.
- **Ekonomik Risk: Gelecekte** ki nakit akımlarında beklenmeyen döviz kuru dalgalanmaları sonucu oluşan çeşitli değişimler.

1.1.4.1. İşlem Riski

Uluslararası işlemlerin yurtdışı mali ve ticari ortaklarıyla sürdürdükleri her türlü işlemleri sonucunda işlem riski meydana gelir. Bunların taşıdıkları riskler ise aynı şekilde dış ticaret ve kredi alış verişlerinde bulunan yerel işletmelerin karşılaştıkları kur riskine benzerdir. Bir başka deyişle belirli bir vadede bir Alman firmasının sonunda döviz karşılığı ödeme yapacak işletmeler, sözleşme yapıldığı tarihte ki döviz kurunda meydana gelen dalgalanmalar sonucu işlem riskine maruz kalabilir. Buda işletmenin ulusal para üzerinden daha fazla nakit çıkışına sebep olur.

İşlem riskine neden olan başlıca durumlar (Arslan 2005:92)

- Yabancı para birimi üzerinden fiyatı belirlenmiş mal ve hizmetlerin kredi olarak satılması veya alınması. Örneğin, büyük bir İtalyan tekstil firmasının

Amerika'dan üç ay vadeli olarak pamuk satın alması ve yaptıkları sözleşmenin dolar üzerinden olması.

- Alınan borçların yabancı para biriminden geri ödenmesi yani örnekle, bir Alman firmasının Japonya bankasından yen cinsinden kredi kullanması.
- Ana firmaya bağlı olan yabancı ülkelerde ki işletmelerden gelen ödemeler. Merkezi Amerika olan çok uluslu işletmenin İngiltere'de faaliyet gösteren işletmesinden yapılacak ödemeler bu duruma örnek verilebilir.

1.1.4.2. Ekonomik Risk

Ekonomik risk diğer risklere göre daha önemli ve farklıdır. Döviz kurlarında oluşan hareketlenmelerin uluslararası işletmeler üzerine etkisi veya gelecekte nakit akışları üzerinde yaratacağı etkiyle ilgili risktir. Ayrıca ekonomik risk işletme riski olarak da ifade edilir.

Risk şirketlerin paralara veya çevrelere yaptıkları taahhütler ile ortaya çıkmıştır. Bu taahhütler ise mevcut ve potansiyel piyasalar, yan kuruluşların faaliyetlerine olan ilgi ve temel hammaddelerdir. Bunun gibi birçok piyasada fiyatlar döviz kuru dalgalanmalarının etkisinde oldukları görülmektedir.

1.1.4.3. Çeviri (Muhasebe) Riski

Muhasebe riski, çeviri riski veya dönüşüm riski olarak bilinen bu risk türü yabancı para türünden belirlenen varlık ve yükümlülüklerinin muhasebe kayıtları için ulusal para birimine dönüştürülmesiyle meydana gelmiş bir risk türüdür. Diğer bir tanımına göre; muhasebe riski bir yabancı para cinsinden başka bir yabancı para cinsine dönüştürme yaparken şirketlerin karşılaştığı risktir. Çok uluslu firmalar bütün uluslararası faaliyetleri için muhasebe kayıt işlemleri sürekli olarak ve ara şirketlerin bulunduğu ülke parası cinsine dönüştürülerek takip edilmektedir. Yani; ara şirketin esas para birimi ile belirtilen yükümlülükleri, varlıkları, harcamaları, gelirleri ile diğer ülkelerdeki bağlı şirketlerin yabancı para cinsinden olan hesaplamalarının konsolidasyonunda, ana şirketin bilançosunda kullanılacak olan para birimine çevrilirken kur riski oluşmaktadır (MTOTMKY 1997:9).

1.2. İhracatın Tanımı

Ülkeler, coğrafi özellikler ve nüfus ile birlikte siyasal, ekonomik yapı, sosyal, ve kültürel gibi özellikler yönünden de birbirinden ayrılırlar. Uluslararası ekonomik olayların ilk sırasında ülkelerin birbirleri ile yapmış oldukları mal alım ve satımları gelir. Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin gümrük sınırından dışarı geçirilerek diğer ülkelere satılması 'İhracat' olarak ifade edilir (Seyidoğlu 2007:3). Başka bir ifadeyle, İhracat (export) bir ülkenin sınırları içerisinde üretilen malların sadece o ülke vatandaşları, faaliyet gösteren firmalar ve ülke hükümeti tarafından değil diğer ülkelerdeki aynı sektör tarafından da satın alınır. Buna 'İhracat' denilir (Ünsal 2005:48). İhracatın bir diğer adı da dış satımdır. İhracatın yapılış şekillerine göre çeşitli türleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır;

- Özellik arz etmeyen ihracat
- Kredili ihracat
- Kayda bağlı ihracat
- Kredili ihracat
- Konsinye ihracat
- Bağlı Muamele Yoluyla Yapılacak İhracat
- Bedelsiz İhracat
- İthal edilmiş malın ihracatı
- Ticari Kiralama Yoluyla Yapılacak İhracat
- Transit Ticaret
- Serbest Bölgelere Yapılacak İhracat

1.2.1. İhracatın Türleri

İhracatın türlerini açıklamadan önce bilinmesi gereken, İhracat işleminin başlaması için ihracatçıların, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine onaylattıkları gümrük beyannamesi ile ihracatın yapılacağı gümrük idaresine başvurmaları gerekir.

- **Özellik Arz Etmeyen İhracat**

İhracı yasak ya da bir kurumun iznine bağlı olmayan ya da kayda bağlı mallar listesi dışında bulunan veya kayda bağlı olmaksızın yapılan ihracat “Özellik Arz Etmeyen” ihracat sayılır.

İlk olarak Türkiye’de gerçekleşecek olan ihracata örnek uluslararası anlaşmalarla veya kanun, kararname ile yasaklanmış mallar olarak Hint kenevirini verebiliriz. İkinci olarak ihracatın gerçekleşmesi için belli işletmelerin ön izleme yapmış oldukları mallar ki buna da silah ihracatı örnek olarak verebilir. Üçüncü olarak ta diğer izinlerin göz önünde bulundurulmadığı ürünlerin ihracatı yani serbest ihracat türüdür. Ülkemizde ki ihracat çeşidi çoğunlukla özellik arz etmeyen ihracat çerçevesinde gerçekleşmektedir (Kont 2018:2)

- **Kayda Bağlı İhracat**

İhracatının gerçekleşmesi kayda bağlı olan mallar, Dış Ticaret Müsteşarlığına bildirilecek Tebliğ ile belirlenir. Kayda Bağlı Mallar listesine giren malların ihracatında ihracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince kayıt altında tutulması gerekir (Tesk, erişim tarihi:2018).

- **Kredili İhracat**

Kredili ihracatta, alıcılar ve satıcılar arasında imzalanan ve ihraç edilecek malın değeri, cinsi, ödeme süresini ve ödeme planını kapsayan satış yapılırken hazırlanan sözleşme, aracı banka tarafından onaylanan akreditif metinleri ile ilgili İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine başvuru yapılır, mallarla ilgili kredili ihracat talep edilir. Müsteşarlığın onayı alındıktan sonra mallara ilişkin talepler doğrudan İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince neticelendirilir (İmege, erişim tarihi: 2018).

- **Konsinye İhracat**

Satışın henüz kesinleşmediği daha sonra gerçekleştirilmek üzere yurtdışındaki komisyonculara, alıcılara, temsilcilere veya alıcılara mal gönderilmesini ifade etmektedir. Gerçekleşebilmesi için öncelikle konsinye ihraç talepleri, ilgili birliklere yapılmalıdır. İhracatçılar birliğinden onay alınır ise gümrük beyannamesi üzerinde “Konsinye İhracat” ibaresi belirtilir. İhracatı gerçekleştiren firma konsinye olarak

çıkışını gerçekleştireceği mallar için fiili ihraç tarihinden sonra bir yıl içinde kesin satışı yapmak zorundadır (Kont 2018:2).

- **İthal Edilmiş Malın İhracatı**

Gümrük mevzuatı ile serbest dolaşıma girmiş malların ihracatının desteklenmesi için yatırım mevzuatı ile gümrük mevzuatının mahrecine iade hükümleri saklıdır. Türkiye'ye yasal olarak ithalatı gerçekleşmiş olan ve vergileri ödenmiş olan mallar ihraç edilirken bunlar için Menşe Şahadetnamesine gerek yoktur. Fakat AB ülkeleri ve Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması yapmış olduğu ülkelere yapılan ihracatlar da, ATR veya EUR.1 Belgesi hazırlanarak gümrük idarelerine vize yaptırması gerekmektedir. Bunlara ek olarak, ihracat yapılırken, malların ithal edildiğini gösteren evrakların ve bu malların vergilerinin ödendiğinin belgelerin gümrük idarelerine bildirilmesi gerekmektedir (Tesk, erişim tarihi:2018)

- **Serbest Bölgelere Yapılacak İhracat**

Serbest bölgelere gerçekleştirilecek olan ihracat, İhracat Mevzuatı hükümlerine tabidir.

- **Bağlı Muamele Yoluyla Yapılacak İhracat**

Bağlı muamele veya takas sözleşmelerinin; ihraç ve ithal edilecek ürünlerin kalitesi, standardı, fiyatları, teslim şekli, cinsi, teslim yeri ve süresini kapsamaması gereklidir. Bu ihracat türünün ödemeleri mal, nakit veya hizmet ile ödenmesi mümkündür.

- **Ticari Kiralama Yoluyla Yapılacak İhracat**

Ticari kiralama yoluyla yapılacak ihracat, kiralamayı yapacak olan firma ile yapılan sözleşme ve "Ticari Kiralama Yoluyla Yapılacak İhracata İlişkin Başvuru Formu" ile bağlı oldukları ihracatçı birliğine yapılır.

Yapılacak olan sözleşmede; malın birim fiyatı, miktarı, cinsi, değeri, ödeme şekli, kira süresi ve bedeli gibi bilgileri kapsmalıdır. İhracatçı Birlikleri, yapılan başvuruları bunlara göre değerlendirerek onay verir.

- **Transit Ticaret**

Transit ticarete konu olan ürünler ile ilgili olarak, ihracat ve ithalat için harç vergi ve fon tahsil edilmez. İhracat ve ithalat yapılması yasaklanmış ülkelerle transit ticaret yapılamaz.

- **Bedelsiz İhracat**

Bedeli ülkeye getirilmesi zorunlu olmaksızın yurt dışına mal çıkarılmasıdır. Bu ihracat yoluyla yurt dışına çıkarılan ürünlerde, ihracat gerçekleşirken alınan desteklerden faydalanamaz.

1.2.2. Ülkelerin İhracat Nedenleri

Endüstri devriminden önceki dönemlerde sorun üretimin nasıl artırılacağı iken sanayileşmeden sonra ise üretilen malların pazar bulması ve piyasaların nasıl genişleyeceği olmuştur. Ülke kendi talebini karşıladıktan sonra kalan üretim fazlaları ülkeleri ihracat yapmaya zorunlu konuma getirmiştir. Dış ticarete sevk eden diğer bir önemli etken ise bazı ürünlerin bazı ülkelerde üretiminin hiç yapılmaması ya da üretilen miktarın ülkenin kendi talebini karşılayamamasıdır. Günümüz şartlarında hiçbir ülke kendi ihtiyaçlarını karşılamada kendine yeterli değildir. Doğal kaynaklar yeryüzünde eşit dağılmamış, teknik bilgilerde oluşan farklılıklar ve işinde uzman kişilerin az oluşu üretimde yetersizliğine neden olacağından ülke dış ticarete yönelecektir. Ülkeler arasında maliyet farklılıkları ve sahip oldukları üretim faktörlerinin farklılıkları maliyeti etkileyeceğinden ülkeler arasında verimlilik farklılıklarına neden olur. Bu farklılıklardan dolayı ülkeler üretilen bütün malların ihracatını yapmazlar sadece en ucuza üretebildikleri malları yurtdışına satarlar. Daha yüksek maliyetle üretilen malların ithalatı tercih edilmektedir. Üretilen malların kullanılışı, dış görünüşü ve faktör bileşimi birbirinden farklıdır. Sebebi tüketicilerin taleplerinin birbirinden ayrı oluşudur. Tercihler söz konusu olunca oldukça geniş bir mal yelpazesi içinde mallara olan tercihlerde değişiklik gösterir. Bizde olamayanı isteme ülkelerin dış ticaret yapmasına sebep olan bir diğer unsurdur (Web sit:Ekodialog.com).

Ülke ekonomisinin büyüüp gelişmesinde ihracatın önemli bir yeri vardır. Bu sebeple ülkelerde ihracatta yaşanan artış ile ithalatı azaltabilmek önemli hedefler arasındadır. Amaçları konulan vergiler ile iktisadi büyüme, hazinenin gelirinde artış, fiyat istikrarı, ülke sanayisini dış rekabetten korumak, ülkelerin bazı malların üreti-

minde uzmanlaşmaları, kalite, ihtiyaç fazlası ürünlerin değerlendirilmesi, yatırım mallarının temininde kolaylık, sermaye birikimin sağlanması, farklılaştırılmış mallar ve talepler şeklinde sıralanabilir (Seyidoğlu 2003:118-120).

Yaşanan ekonomik krizler uluslararası rekabette ticaretin yoğunlaşmasına ve dinamik ama daha karışık bir hal almasına yol açmıştır. Günümüzde dünya ticaretinden daha fazla bir pay alabilmek için yenilikleri takip etmek ve strateji belirlemek gerekmektedir. Daha ucuz, daha hızlı ve daha kaliteli üretim yapabilen rekabetçilerin ortaya çıkması teknoloji sayesinde olmuştur. Dünya pazarında oluşan fırsatlardan faydalanabilmek için ihracat yapmak, ülkenin ve firmaların büyümesi için önem arz etmektedir. İhracat yapmada ki diğer hedefler ise; satışların artırılması buna bağlı olarak da karlılığında artması dünya pazarından daha fazla pay almak, iç pazara olan mecburiyeti azaltmak, pazarda çok fazla hareketlenmelerin yaşanmasını engellemek atıl kapasiteyi kullanma, istihdam yaratmak, rekabet gücünü artırmak, dış ticaret açığının en az seviyeye düşmesi için yardımcı olmak şeklinde sıralanabilir (web sit: www. İgeme.gov.tr.).

1.2.3. İhracat Yapmanın Faydaları Ve Riskleri

İhracat yapmanın doğrudan faydaları ve riskleri bulunmaktadır. Doğrudan faydaları; elimizde bulunan pazar payını daha da büyütme fırsatı verir, iç pazarda tam kapasite kullanılıyorsa üretim miktarını artırabilme imkânı sağlar, iç pazara olan bağılığı azaltır ya da iç Pazar durgunluğunu gidermeye çalışır. Dış pazara girerek iç pazarda ki rekabeti yarma olanağı verir. Uluslararası pazarda yaşanan rekabet ihracatçıları teşvik eder böylece teknoloji düzeyinde de gelişme sağlanır.

Riskleri ise; satış hedeflenen seviyenin altında kalabilir veya rekabet tahmin edilenden fazla olabilir. Müşteri ödeme konusunda güvenilir olmayabilir. Hedef ülkede ihracat gelirlerinin geri çıkışı kısıtlanmış ya da yasak gelmiş olabilir. Döviz kurunda yaşanan hareketlenmeler karlılığı azaltabilir hatta kayıp vermeyenden olabilir. Ürün yabancı pazarda kabul görmeyebilir (web sit: www. İgeme.gov.tr.).

1.3. Ekonomik Büyüme

Büyüme bütün ülkelerin isteseler de istemeseler de katılmak zorunda oldukları bir yarıştır. Bu yarışta büyüme hızı yüksek olan ülkeler düşük olan ülkelere göre

aralarında ki mesafeyi giderek açacaktır. Ülkede ki milli gelirin, üretim ve üretim kapasitesini artmasını ifade eder. Ülkenin kişi başına reel geliri bir yıldan diğerine artıyorsa ekonominin büyüdüğü kabul edilir (Dinler 2010:587). Başarılı bir ekonomi için hızlı ekonomik büyümenin sağlanması gerekmektedir (Robert 2000:286). Bu nedenle bütün ülkeler ekonomik büyümeye önem vermekte ve öncelikleri olduğu söylenebilir.

Ekonomik büyüme 1960'lı yıllarda iktisatçılar arasında yaygınlaşmaya ve araştırma konusu haline geldiği bilinmektedir. Bununla birlikte ortaya atılan kavramların dünyada meydana gelen olayların yeteri kadar anlaşılır olmaması daha sonraki dönemlerde bu konuya duyulan ilginin azalmasına sebep olmuştur. Büyümenin yeniden bir araştırma alanı olarak dikkatleri üzerine çekmesi ise son 25 yıl içerisinde olmuştur (Pamuk 2007:5).

1.3.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı

Büyüme ister teknolojik ilerlemeye ister faktör artışlarına bağlı olsun ülkede ki toplam üretimi yani GSYİH genişletir. Buda ekonomik refah düzeyinin arttığının göstergesidir. Ekonomik büyümede hedeflenen sonuçta budur. Büyüme ile bir ülkenin ticaret hacmi genişlemiş olur. Büyüme ile birlikte refah düzeyi artarken tüketimde artar. Ancak büyümenin uluslararası göreceli fiyatları etkilemeyeceği düşüncesi ile hareket ederler. Oysaki dünya pazarında önemli yeri olan bir ülkede yaşanacak olan bir büyüme uluslararası fiyatların üzerinde de bir etki yaratır (Seyidoğlu 2007:106).

Bir ülkede ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için ilk olarak yatırımların artması sağlanmalıdır. Bunun sağlanabilmesi ise tasarruflara bağlıdır. Tasarruf edilen oran ne kadar büyükse yatırıma yapılacak oran o kadar büyük olacaktır ve büyümenin hızı da diğer şartlar sabit olmakla birlikte o kadar artacaktır (Dinler 2010:588).

Ekonomik büyümede üzerinde durulması gereken önemli noktada kullanma kavramıdır. Literatürde büyüme ve kalkınma kavramı karıştırılmaktadır. Kalkınma, milli gelir artışına ek olarak üretim faktörlerinde meydana gelecek etkinliğin değişmesi, sanayinin ihracatta içinde ki payının artması gibi yapılan değişiklikleri ifade etmek-

tedir. Büyüme ise sadece üretimde ki ve milli gelirden ki artışları belirtmektedir. Büyüme meydana geldiğinde sermaye birikimi çoğalmakta ve iş gücü artmaktadır (Han, Kaya 2002: 2).

1.3.2. Ekonomik Büyüme Belirleyen Faktörler

Ekonomik büyümenin farklı kaynakları vardır. Bunlar; beşeri sermaye, fiziksel sermaye, teknoloji ve nüfus olarak sıralanabilir.

1.3.2.1. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, bilgi ve beceriye sahip, nitelikli iş gücünü ifade etmektedir. Beşeri sermaye düzeyinde oluşacak artış, iş gücü miktarı, fiziksel sermaye stoku ve doğal kaynak miktarı artışından farklı olarak meydana gelecektir. Büyüme ile beraber beşeri sermayeye yönelik olan daha fazla yatırım, beraberinde getirecektir. Yeni yatırımlar sayesinde gelir oranları artacağından bu yeni yatırımlar yapmaya teşvik edecek ve süreç bir döngüde tekrarlanıp duracaktır. Bu durumda beşeri sermaye, ekonomik büyümenin temel faktörlerinden biri olacaktır (Şimşek, Kadılar 2010:117-119).

Başka bir ifade ile beşeri sermaye, iktisadi büyümenin temeli olarak bilinmektedir. Herhangi bir ülkede büyümenin oluşması için aranacak ilk şart yatırımın olmasıdır. Bu yatırımda sadece gelirin fazla olması ile sağlanabilecek tasarruf artışı ile olacaktır. Bu durumda ortaya çıkan kısır döngüden kurtuluşun tek çaresi sermaye üzerinden tasarrufların artırılmasıdır (Konya 2012:5).

1.3.2.2. Fiziksel Sermaye

Fiziksel sermaye üretimin en temel belirleyicilerinden birini oluşturmaktadır. Fiziksel sermaye mal ve hizmet üretiminin daha fazla olabilmesi için en temel unsurdur. Kişi başına düşen sermaye oranında ki artma aynı zamanda çalışanların ortalama verimliliklerinde artışa neden olduğu görülür. Sermayenin azalan marjinal getirisinden dolayı artan fiziksel sermaye bir ülkenin uzun dönem ekonomik büyümesini gerçekleştirebilmek için tek başına yeterli olmakla birlikte, optimal fiziksel sermaye miktarı üretimin en üst düzeye ulaşmasıyla mümkün olmaktadır. Kuşkusuz bunun için de diğer üretim faktörleriyle en uygun bileşimin sağlanması gerekmektedir (Pistone 2009:1).

1.3.2.3. Teknolojinin Etkisi

Büyümenin devamlılığı açısından teknolojik gelişmeler önemli faktörlerden biridir. Aynı miktarda girdi kullanıp daha fazla ürün elde edilmesi durumuna teknolojik gelişme denir. Üretim sürecinde daha az emek daha fazla sermaye kullanılıyorsa, birçok modern makine ve teknolojik gelişmelerden faydalanılıyor demektir. Bu türde ki teknolojik gelişmede az emek kullanıldığı için emekten tasarruf edilir (Berber 2011:24).

Ürün ve üretim süreçlerinin gelişmesi, bilgi stokunun artması gibi yenilikler ve teknolojik gelişme iktisadi dinamizmin önemli kaynaklarından biridir. Büyüme hem üretim faktörlerinin miktarında meydana gelen, hem de verimlilikteki artışın bir sonucudur. Toplam faktör verimliliğinin artması teknolojik gelişmelere bağlıdır (Şimşek, Aydın 2004: 227).

Teknolojiden iktisadi fayda sağlamak yenilikleri doğurmaktadır. Yeni bilgiler ise yeni ürün ve süreçleri beraberinde getirmekte ve bilginin dağılması ile ekonomilerin verimlilik düzeyi artmaktadır (Simmie 1998: 1261)

Ülkelerde kısa dönemde yabancı patentler büyümeyi artırmakta ve büyümedeki bu artış yüksek teknoloji ihracatına neden olmaktadır. Ülkelerde büyümenin sağlanması, teknoloji yoğun ihracat sektörünün gelişmesi amacıyla AR-GE, beşeri sermaye harcamaları artırılmalı ve yerli girişimcilik teşvik edilmelidir.

1.3.2.4. Nüfus

Bir ülkenin nüfus oranının yapısı, büyüklüğü ve artışı ekonomik büyüme üzerinde etkisi olan faktörler arasında gösterilebilir. Çünkü nüfus miktarı ve yapısı ekonomik büyümenin oluşumunu sağlar (Han, Kaya 2004: 269). Bir ülkenin nüfusunun yapısı, büyüklüğü ve artışı ekonomik büyümeyi belirleyen faktörler arasında gösterilebilir (Han, Kaya 2004: 269). Nüfus ve ekonomik büyüme hakkında ortaya atılan diğer düşünce, nüfus oranında yaşanan artışların ekonomik büyüme üzerinde ki dolaylı yönden etkileridir. Nüfus artışı piyasaları genişletirken ölçek ekonomilerine de

yol açarak büyüme olumlu yönde etkiler. Bağıllık oranını⁴ artırıp doğal kaynaklar-
da tükenme yaşanarak olumsuz olarak da etkileyebilir (Pörtner 1996:12).

1.3.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme milli gelirin hesaplanmasında 1991 yılına kadar ölçüme yönelik olarak GSYH'nın yerine GSMH olarak kullanılmıştır. Ölçüm kolaylığı ve ekonomik entegrasyonların artırılmasının, ekonomik sınırların siyasi sınırları yok sayması sonucunu getirmesi gibi nedenlerden dolayı ekonomide ki üretim gücünün asıl ölçüsü olarak GSYH kabul görmektedir (Gordon,2000:35). durumun daha net anlaşılabilmesi için iki kavramın neyi ifade ettiğinin anlaşılması gerekmektedir.

GSYH ekonominin performansının ölçülmesinde kullanılan en iyi faktördür. Bir dönemde ülkenin ürettiği nihai mal ve hizmetlerin piyasada ki fiyatına göre hesaplanmış değerini GSYH ifade etmektedir. GSMH ise; bir ülke sınırları içerisinde o ülkede yaşayan vatandaşların ürettiği bütün ekonomik değerleri içermektedir. Yani; GSYH'nın içerisinde diğer ülkenin vatandaşlarının ürettiği mal ve hizmetlerde bulunurken, GSMH 'da ise ülke sınırları içinde ki o ülkenin vatandaşlarının ürettikleri ve yurtdışındaki vatandaşlarının ürettikleri mal ve hizmetlerdir. (Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2010:46-53). $GSMH_t$: içinde bulunulan yılın gayri safi milli hasılasını $GSMH_{t-1}$: geçen yılın gayri safi milli hasılasını ifade etmek için bir ekonomiye ait büyüme oranı yüzde olarak aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Turhan 2007: 19).

$$\text{Büyüme Oranı: } \frac{GSMH_t}{GSMH_{t-1}} \times 100$$

1.3.4. Başlıca Ekonomik Büyüme Modelleri

Ekonomik büyüme ilk araştıran ve teorilerin temelini atan iktisatçı Adam Smith'tir. Ekonomik büyüme konusunun çok karmaşık ve fazla olması sebebi ile kolayca incelemek mümkün değildir. Bu sebepten iktisatçılar anlaşılır hale gelmesi için bazı değişkenleri sabit varsayarak genel bir bulgu elde etmeye çalışmaktadırlar. Belirtilen maddelerle uygulanabildiğince gerçeğe yaklaşmaya ve ekonomik büyüme-
yi açıklamaya çalışmaktadırlar (Yavuz 2016:91).

Başlıca büyüme modelleri;

---

⁴ Çalışan yetişkin başına düşen çocuk sayısı

- Klasik büyüme modeli
- Neo klasik büyüme modeli
- Karl Max'ın büyüme modeli
- Rostow büyüme modeli

Tablo 1.1. Başlıca Büyüme Modelleri

BÜYÜME TEORİSİ	BÜYÜMENİN ÖZELLİĞİ
<i>Klasik Büyüme Teorileri</i> Adam Smith (1776) David Ricardo (1817) T.R. Malthus (1799) Karl Marx (1867)	Sınırlı büyüme Tarımda azalan verimler kanunu nedeniyle sınırlı büyüme Nüfus kanunu nedeniyle sınırlı büyüme Kapitalist süreçte kar oranlarının düşmesi nedeniyle sınırlı büyüme
J. A. Schumpeter (1911-1939) <i>Post-Keynezyen Büyüme Modeli</i> R. Harrod (1939) E. Domar(1946)	Kararsız büyüme, Kararsız denge Kararsız denge
<i>Neoklasik Büyüme Modeli</i> R. Solow (1956)	Teknolojik gelişmenin yokluğu nedeniyle geçici büyüme
<i>Roma Kulübü Modelleri</i> Meadows (1972)	Nüfus patlaması, çevre kirliliği ve enerji tüketimi nedeniyle sonlu büyüme
<i>Yeni Büyüme Teorileri (İçsel Büyüme Teorileri)</i> P. Romer (1986) R. Lucas (1998) R. Barro (1990) J. Greenwood (1990) B. Jovanovic (1990)	Büyümenin içsel olması, devletin yenilenmesi, tarihsel geçmişin dikkate alınması
<i>Sanayi Bölgeleri Modeli</i> G. Becattini (1991)	Büyümenin bölgesel dengesizliğinin Açıklanması

Kaynak: (Berber 2011:43)

1.3.4.1. Klasik Büyüme Modeli

Klasik büyüme modeli, ilk sistemli büyüme modeli olarak önemli bir yere sahiptir. Geniş anlamda klasik ekonomiyi oluşturan temel faktörlerin teknik gelişmeler ve sanayileşme olduğu kabul edilmektedir. Klasik iktisat bir bakıma büyüme iktisadı olarak da kabul edilebilir. Sebebi ise klasiklerin savundukları tezlerden beri önem arz eden bir büyüme teorisi ortaya atılamamıştır (Berber 2006:57).

Adam Smith, D.Ricardo, T.R.Malthus, J.B.Say,N.W.Senior ve J.S.Mıll (Kazgan 1999: 62) başlıca klasik iktisatçılardır.

Klasik büyüme modellerinin temel varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Acar 2008:62),

- Sermaye stokunu üzerinde en büyük etkisi olan faktör kârdır. Kârlılığın yüksek olduğu durumda sermaye birikimi ve tasarruf artışı fazla olmaktadır.
- Sanayi sektöründeki teknik olarak gelişme hızlı gerçekleşir.
- Tarım sektöründeki gelişme oldukça yavaştır. Çünkü tarım sektöründe azalan verimler kanunu geçerlidir. Sanayi sektöründeki ilerlemeler ile beraber artan verimlilik, tarım sektöründe meydana gelen azalan verimler durumunu düzeltilmediğinden ekonominin tümünde Azalan Verimler Kanunu(AVK) geçerlidir.
- Ücretler kısa dönemde emek talebi ve emek arzı ile belirlenmektedir. Fakat uzun dönemde Malthus'un nüfus kavramı uygulandığından dolayı asgari ücret seviyesinde sabit kalmaya yöneliktir.
- Ekonomi devamlı olarak tam istihdam ve tam rekabet durumunda faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

1.3.4.2. Neo Klasik(Solow) Büyüme Modeli

Neo-Klasiklerin ortaya attığı fikirler doğrultusunda birçok büyüme teorisi ortaya atılmıştır. Ancak R.Solow düşünceleri kabul görmüştür. Modelde sermaye birikimi, tasarruf ve ekonomik büyüme arasında analiz mevcuttur. Ayrıca dışsal değişken olarak kabul gören nüfus artışı ve teknolojik gelişme ile nasıl bir ilişki olduğu araştırılacak temel konudur. Model tek sektörlü bir ekonomiyi dikkate alır. Teknolojik gelişmeler dışsaldır. Yani firma davranışlarından etkilenmez. Tam rekabet tam istihdam şartları geçerlidir. Modele göre zengin ve fakir ülkelerin gerçekliğinin nedeni yatırım oranları, nüfus artışları ve teknolojik gelişmelerde ki farklılıklardır. Diğer bir düşünceleri ise, eğer iki ülkenin nüfus artış oranı ve tasarruf oranı aynı ise ve aynı tip üretim fonksiyonlarını kullanıyorlar ise uzun dönemde aynı gelir düzeyine ulaşırlar (Berber 2011:114).

Bu kavram 1950'lerde Robert Solow tarafından ortaya atılmıştır. Neo-klasik teoride, nüfusun büyümeye oranı ekonomik büyüme oranını etkilemektedir, fakat ekonomik büyümenin, nüfusun artması üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Yine, Neo-Klasik büyüme teorisinde teknolojik büyümeyi etkiler. Bunlar dışında klasik fikirleri ile bir takım kayıtlarıyla liberal ideolojiyi devam ettiren iktisatçıların okulu haline gelmiştir (Kar, Taban 2003:148).

Neo-Klasik büyüme modelinin varsayımları şöyledir (Atamtürk 2007: 91).

- Üretim faktörlerinde azalan verimler kanunu geçerlidir.
- Üretim fonksiyonunda üretim faktörleri sürekli birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.
- Her üretim faktörünün marjinal fiziki verimliliği farklılık gösterir.
- Üretim fonksiyonu için ölçeğe göre sabit getiri kabul edilmektedir.
- Nüfus artışı sabittir ve modelde dışsal olarak varsayılır.
- Tasarruf büyümeyi etkilemektedir.
- Devletin ekonomiye müdahalesi yok denilecek kadar azdır.
- Dışa kapalı ekonomi mevcuttur.
- Beşeri sermayede yaşanan verimliliğin artışı göz önünde bulundurulmamaktadır.

1.3.4.3. Karl Marx'ın Büyüme Modeli

Marksizm olarak da anılan bu akım liberalizme karşı yapılmış en güçlü akım olarak bilinmektedir. Ayrıca bu akım sosyalizm olarak da belirtilmektedir (Yiğitbaşı, Atabey 2001:22). Marksist teoride temel olarak ileri sürülen düşünce, kapitalistlerin elde ettikleri kârların kaynağının çalışan işçilerin fazla çalışmaları ve karşılığında ödenen düşük ücretlerdir. İşçilerin çalışma saatlerinin karşılığında çalışma saatlerinden daha az ücret ödenmeleri, yani işçilerin bedava çalışmaları ve fazla çalışma sonucunda ortaya çıkan değer ise kapitalistin kârını oluşturmaktadır. Marx bu düşünce-

sini 'Artı-Değer Teorisi' , 'Emek-Değer Teorisi' ve 'Kar Teorisi' olmak üzere üç teori ile açıklamaya çalışmıştır (Berber 2006: 82).

- **Artı Değer**

Üretim sürecinde kapitalist üreticinin ürettiği ürünün satışı sonucunda gayri-safi hasılatından sabit sermaye ve değişken sermaye masrafları çıktıktan sonra arta kalan toplam değerdir.

- **Artı Değer Oranı**

Kapitalist üreticinin işgücünden elde ettiği artı değer (s) ile işçilere ödenen değişken sermaye (v) arasındaki orandır.

- **Kâr Oranı**

Üretim sonunda elde edilen kâr ile üretim yapmak için gerekli her türlü fiziki üretim alet ve araçlarına (sabit sermaye) yapılan ödemeler ve işgücüne yapılan ücret ödemeleri (değişken sermaye) arasındaki ilişkidir.

- **Malın Değeri, Fiyatı**

Ürünün fiyatı ya da değeri, sabit sermaye(c) değişken sermaye (v) ile kapitalist üreticinin elde ettiği kârın toplanmasıyla bulunur.

- **Sermayenin Organik Bileşimi**

Sabit sermayenin değişken sermayeye oranı olan sermayenin organik bileşimi, kapitalist üreticinin makineleşme derecesini göstermektedir. Artı değer oranı ile kâr oranı arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Bir başka deyişle, sermayenin organik bileşimi (c / v) veri iken, artı değer oranı (s / v) ne kadar yüksek ise kâr oranı da o kadar yüksek olur. Sermayenin organik bileşimi ile kâr oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka deyişle, artı değer oranı veri iken sermayenin organik bileşimi ne kadar artarsa kâr oranı da o kadar düşmektedir.

- **Karl Marx'ın Büyüme Teorisinin İşleyişi**

Marx'a göre, kapitalist üreticinin sermaye birikiminde bulunması bir tercih olmayıp kapitalist üreticiler arasındaki rekabettir. Büyük ölçekte üretimde bulunan

firmaların sayısının artması, firma etkinliğinin de aynı oranda olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle üreticiler, rekabet ortamında varlıklarını sürdürmek istiyorlarsa kârlarını yeniden artıracak yatırımlar yaparak büyüme yolunu tercih edeceklerdir. Ayrıca kapitalist üreticiler rekabet ortamında güçlü olabilmek için emeğin verimini arttırmaktadır. Fakat bütün kapitalist üreticiler de aynı politikayı izlemeye başladıklarında sermayenin organik bileşiminin yükselmesine neden olmaktadır. Daha fazla sermaye kullanımı ise kârların azalmasına neden olacaktır. Marx, bu süreç sonunda kâr oranlarının azalmasını, azalan kâr oranı yasası olarak ifade etmektedir.

1.3.4.4. İçsel Büyüme Modeli

İçsel Ekonomik Büyüme Teorileri İçsel büyüme modelinin temeli büyük ölçüde Romer (1986) ve Lucas'ın (1988) çalışmalara dayanmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar ekonomik büyümenin, ekonomik sistemin kendi iç işleyişinde bir takım faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini savunması yönünden Neoklasik Büyüme Teorisi'nden önemli ölçüde ayrılmaktadır (Ercan 2002: 130).

Lucas'a göre, Solow modeli ekonomik büyüme modeli olmaktan ziyade Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisinin büyümesini açıklamaktadır ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesini yansıtmamaktadır (Lucas 1998: 7). Lucas beşeri sermayenin ekonomik büyümede önemli bir rolü olduğunu savunmaktadır (Lucas 1988: 25). Ayrıca Lucas bireyin beşeri sermayesindeki artışın kendi verimliliğini artırmasının yanında diğer üretim faktörlerinin verimliliğine de katkıda bulunduğunu savunmaktadır (Kibritçioğlu 1998: 224).

Teknolojik gelişmeyi piyasanın yönlendirdiği girişimci kararlarına bağlayan içsel büyüme modellerinin başlangıcı olarak Romer'in (1986) çalışması öncü rol oynamıştır. Romer'e göre ekonomik büyüme, karlarını en üst seviyeye çıkarmak isteyen yatırımcıların meydana getirdikleri teknolojik gelişmelerden kaynaklanmaktadır (Romer 1990: 71). Romer, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve beşeri sermaye açısından zengin ülkelerle ekonomik entegrasyon sağlanmasının ekonomik büyümeyi de olumlu yönde etkileyeceği görüşündedir (Ercan 2002: 131-132).

Üretim ve yatırım süresince bir yan ürün olarak ortaya çıkan bilgi, kamu malı olarak düşünüldüğünde yapılacak kimi yatırımlar bir yandan bilgiyi geliştirenlere

fayda sağlarken, diğer yandan oluşan yeni bilgi ülkedeki toplam bilgi stokunda bir artış da meydana getirecektir. Artan bilgi stokundan diğer firmalarda yararlanacak ve verimliliklerini arttıracaktır. Bu durum ise ekonominin genelini olumlu yönde etkileyecektir. Ancak bilgi stokundaki artış, ekonominin genelini olumlu etkilemesine rağmen, firmalar rekabet avantajını korumak gibi çeşitli nedenlerle ellerindeki bilgiyi diğer firmalarla paylaşmak istememektedir (Kar, Taban 2003: 150).

Teknolojik gelişmelerin dışa bağımlılığa neden olması, bilgi üretimine reel sektörün yanaşmak istememesine neden olmaktadır. Bu durum ise piyasa sorunlarına neden olmaktadır, - Teknolojik gelişme ile fiziki ve beşeri sermaye arasında bir bağlantı bulunmaktadır. - Beşeri sermaye, teknolojik alt yapı, yaparak öğrenme ve Ar-Ge çalışmalarına zemin hazırlamaktadır. İçsel Büyüme Teorisi, Neoklasik Büyüme Teorisi'nin aksine, teknolojik gelişmenin ekonomik sistemin içinde oluştuğunu, dolayısıyla ekonomik kararlardan etkilendiğini ifade etmektedir. Ayrıca İçsel Büyüme Teorisi, Neoklasik Büyüme Teorisi'nin yakınsama tezini kabul etmemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yeterli ekonomik performansı gösterememesi durumunda, gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farkının zaman içerisinde artabileceğini vurgulamıştır.

İçsel ekonomik modellerin temel varsıları şöyledir;

- Büyümenin temel kaynağı teknolojik gelişme bilgi ve beşeri sermayedir.
- Üretimde azalan verimler yasası geçerli değildir.
- Dışsallıklar söz konusudur. Bilgi birikimi topluma fayda yaratır.
- Eksik rekabet koşulları geçerlidir.

1.3.5. Ekonomik Büyümenin Yararları

Büyüme ile bir yandan yaşam kalitesinin artması sağlanırken diğer yandan ülkenin savunma ve prestij yönünde uluslararası gücü artar. Gelir dağılımının yeniden yapılması gibi insan hayatının kalitesini de değiştirir. Büyüme yaşam standartlarının iyileşmesinden de çok saygınlık açısından uluslararası ilişkilerde her zaman ön plandadır. Gelirin yeniden dağılmasına imkân verdiği gibi yaşam tarzının farklılık göstermesine de neden olacaktır. Bir ülkede büyüme ile birlikte kişi başına milli gelirin artması, ulaşım, eğlence, kültür, sağlık, vb. ilk sıralarda olmak üzere mallara olan ilginin artmasıyla insanların yaptıkları harcama oranlarında da artışa neden olacaktır.

Yaşayış tarzları hızla değişen bireyler daha fazla milli park, daha fazla otoyol gibi çevrede yaşanan sorunlara da duyarlı olmaya başlayacaktır (Dinler 2010:587).

Ancak bunun toplumsal ve kişisel bedeli vardır. Gelişmenin başta çevre sorunlarına neden olduğu görölmektedir. Gelişen hızlı teknoloji ile çalışanların bilgileri geçersiz duruma gelmiştir. İnsanlar teknolojiye adapte olamamaktadır ve işsizlik artmaya başlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU POLİTİKALARI, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME GELİŞİMİNE TARİHSEL GENEL BAKIŞ

2.1. Türkiye de Döviz Kuru Politikalarına Genel Bakış

Döviz kuru politikalarının ilk basamağı kur ayarlamalarıdır. Bu ayarlamalar uluslararası rekabetin korunması için önem taşımaktadır. Kur dalgalanmalarında ki artışlar ekonomiyi istikrardan uzaklaştırırken dalgalanmanın azaltılması ise istikrarı sağlayacaktır.

2.1.1. 1980-2000’li Yıllar Arasında Döviz Kuru Politikaları

Türkiye’de ekonominin gelişimi incelendiğinde genel olarak 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak iki dönemde ele alınır. Bunun nedeni 1980 yılından sonra Türkiye ekonomisinde gerçekleşen yapısal değişimlerdir. 24 Ocak 1980 kanunlarından sonra içe dönük ekonomiden dışa dönük ekonomiye geçiş gerçekleşmiştir.

1980 sonrası dışa dönük bir ekonomiye geçişle beraber serbest-dalgalı kur sistemleri uygulanmıştır. Ancak tam bir sabit veya serbest kur sistemi uygulamalarından bahsedilmez. 1980 sonrası uygulanan serbest kur sisteminde günlük kur uygulamasında belli bir düzen içerisinde kuruların tespit edilmesi için birçok uygulama yapıldığı görülmektedir (Köse, Ay, Topallı 2008:3).

1988’in Ağustos ayında piyasalarda meydana gelen farklılıklar ile döviz kurularının piyasanın altında tespiti sistemine geçilmiştir. Bunun üzerine Merkez Bankası güvencesi altında döviz ve efektif piyasaları oluşturmuştur. Uygulanmakta olan bu kur rejimi ve kur politikası üzerinde büyük etki yaratan bu değişiklik 1989 yılında resmi gazete de yayınlanan TPKK için 32 sayılı karar ile oluşturulmuştur. Bu karar Türkiye’de yerleşik kişilere özel finans kurumları, bankalar ve yetkili müesseselerden istedikleri miktarda döviz satın alma ve bunu da dış ülkeye transferine izin verilmiştir. 1993 yılının sonlarına doğru ise piyasada bulunan fazla TL likiditesi ve açık pozis-

yonların kapatılmasına yönelik döviz talebi, döviz kurları üzerinde baskı oluşmuştur (Web sit:www.ekodialog.com).

1994 yılına gelince bu yıllarda ülkeyi derinden etkileyen finansman krizi meydana gelmiştir. Bu krizin asıl nedeni bu dönemlerde devletin açıklarını kapatmak için uyguladıkları yüksek faizlerdir. Bu faizlerin etkisiyle ülke ekonomisi ağır yaralanmıştır. Bununla birlikte ülkeden sermaye çıkışı olmuş ve döviz rezervlerimiz azaltılmıştır. 1980’li yıllarda ihracatta ki artış bu dönemde çok düşmüştür. TL’nin uluslararası ülkelere rekabetini sağlayacak ihracat artırıcı teşvikler düşünülmüştür. ‘5 Nisan 1994 Ekonomik Önlemler Uygulama Planı’ ile döviz kurunun dar bir bantta hareket eden sabit kur kısıtlaması getirilmiştir.

5 Nisan’da alınan kararların ilki, kamuda meydana gelen açıklıkların ve kamu kesimi borç ihtiyaçlarının Merkez Bankası tarafından karşılanmasıdır. İkinci ise Merkez Bankasının uzun yıllar düşük kur yüksek faiz politikasını uygulamış olmasıdır (Oktay 1994:36).

1996 yılında ise MB döviz kuru politikasını para politikasının finansal piyasalarda istikrarının sağlanması ve devamlılığı için kurlarda ki dalgalanmaların minimize edildiği bir politika oluşturulmuştur.

Genel itibariyle 1980 ve sonrasında uygulanan kur politikaları özetle Tablo: 2.1’de incelenmektedir.

Tablo 2.1.1980’li Yıllardan Günümüze Politikaları

OCAK 1980-MAYIS 1981 DÖNEMİ	Sürünen Parite (Çoklu Kur Uygulaması)
MAYIS 1981-ARALIK 1989 DÖNEMİ	Yönetimli Dalgalı Kur Rejimi (Katı Biçimde Yönetilen Kur Düzenlenmesi)
1990-1993 DÖNEMİ	Sürünen Parite (Geriye Dönük)
1994-1997 DÖNEMİ	Sürünen Parite (1994 Yılı İçin İleriye Dönük 1995-1997 Arası Periyotta İse Geriye Dönük Sürünen Parite Şeklinde Uygulanmıştır)
1998-2000 DÖNEMİ	Sürünen Parite (İleriye Dönük)
2001-SONRASI DÖNEMİ	Serbest Dalgalı Kur Rejimi

Kaynak:(Bubula, Ötken-Robe 2002:35)

2.1.2. 2000’li Yıllardan Günümüze Döviz Kuru Politikaları

Türkiye’nin 2001 krizi yaşadığı dönemden sonraki yıllarda yüksek dış borçlanmaları ve cari işlemler açığı yaşanmıştır. Reel kesimin ucuz döviz imkânlarını kullanarak dış piyasadan fiyatı düşük olan ara mal ithal edip, bu malları ise dayanıklı tüketim mallarına dönüştürerek satması sonucunda ihracat ithalata bağlı bir duruma gelmiştir (Danacı, Uluyol 2010:872).

Ekonominin 2001 krizindeki tahribatından sonra uluslararası para fonu (IMF) yeni istikrar programına geçiş kararı alınmış. İlk başta ‘Ulusal param’ iken şimdide ‘Güçlü ekonomiye geçiş programı’ olarak açıklanmıştır. Bu program üç aşamadan oluşmaktadır;

-*Birinci aşama*; krizin başlamış olduğu noktada yani finans alanında durumu kontrol altına alıp ve güvenilir bir ortam sağlayacaktır.

-*İkinci aşama*; dış ödemelerde yaşanan problemleri ve dış açığı iyileştirip enflasyonu düşürmektir. Ayrıca istikrar sağlamak için de (IMF) ile bir stand-by anlaşması ile yeni hedef ve politikalar açıklanacaktır.

-*Üçüncü aşama ise*; hedefleri yapısal değişim olan uygulamalar ile büyüme hızı da yükseltilecektir (Uygur 2001:36).

Bu programın asıl amacı da kur rejimi uygulamasından vazgeçilerek oluşan istikrarsızlığın düzeltilmesi ve güven sorununu etkili bir şekilde yok edilmesi için ihtiyaç duyulan kamu yönetiminin görevlendirilmesidir. Ayrıca ekonominin de tekrardan kalkınmasına yönelik çalışmalar yapılmasına gerek duyulur (Kol, Karaçor 2012:387).

Türkiye’de 2000’li yılların başların da serbest hareket eden kur rejimine önceden düşünülmüş bir geçiş yapmaması ve dövize olan ilginin ani artışı ile çok zorlu bir dönemden geçilmiştir. Ülkemiz gibi finansal olarak çok yol alamamış olan ülkelerde, fon ihtiyacı olarak döviz borçlanmaları 2001 Şubat krizine sürüklenmelerine sebep olmuştur. Ayrıca bu belirtilen yıllarda yüksek enflasyonun neden olduğu para ikamesinin çok fazla olması ile birlikte 2000-2001 yılları arasında gerçekleşen yükseliş nedeniyle sabit kur rejimine rağmen döviz tevdiat hesaplamalarının azalmayıp aksine yükselmiş olmasıyla bankacılık sektöründe kur riski daha da artmıştır (Arat

2003:48). 2001 yılının son çeyreğinden itibaren kurların göreceli olarak yatay olarak devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu yatay hareket 2002 yılının ilk aylarında da sürdürüldüğü görülmektedir. 2002 yılının başlarında reel kurun arttığı görülür (Uğurlu 2006:27).

Merkez Bankası 2004 yılında dalgalı kur rejimine, kurları da piyasa koşullarına göre şekillendirmeye devam etmiştir. Ayrıca kurlarda aşırı dalgalanmalar olduğunda sınırlı bir çerçevede müdahale de bulunmuştur. Ödemeler dengesinde ve ters dolarizasyon sürecinde ki durumları göz önünde bulundurup, uygun çerçevede olması durumunda döviz rezervlerini sağlamlaştırmaya devam edebilecektir.

Global likidite koşullarından dolayı meydana gelen döviz arzında ki azalmadan etkilenerek, döviz piyasası derinliğinde azalma görülmesi ve kurlarda hareketlenmelerin oluşmasıyla 16 Mayıs 2006 yılından itibaren günlük döviz alım ihaleleri geçici olarak durdurulmuştur. 2007 yılında başlayan finansal kriz dünya ekonomisinde yaşanan en büyük daralmalardan biridir. Bu kriz ilk olarak ABD’de likidite krizi olarak başlamış ve tüm finansal sistemlerin durmasına neden olmuştur. Bu durum diğer ülkelere de yayılarak etkisini göstermiştir.

Türkiye’de bu krizden etkilenip ‘düşük kur, yüksek faiz,’ politikası uygulanmıştır. Bu durumdan ilk etkilenenler reel sektör ve tüketiciler olmuştur. Yüksek faiz politikası ile eş zamanlı izlenen düşük kur politikası yatırım yapacak yatırımcıları Türkiye’ye çekmiştir. Bu politika ile ülkemizde ekonomik olarak etkilenmiştir. Yani, Türkiye’ye girişi olan yabancı sermayede ki azalma, ödemeler dengesini olumsuz etkilerken düşük kur politikasıyla azalan ihracat sonucu, üretim olumsuz şekilde etkilenmektedir. Ve böylece dış ticaret bilançosunda oluşan açıklar daha da artmaktadır (Hepaktan, Çınar, Dündar 2011:67-68).

TCMB, 2008 yılında yaşadığı küresel kriz yaşandıktan sonra gelişmiş ülkelerin uyguladıkları parasal genişleme politikalarıyla beraber artan risklere önlem alabilmek için 2010 yılının Kasım ayından sonra yeni politika uygulamalarına geçilmiştir. Fiyat istikrarı politikasının sürdürülmemesi durumunda farklı politika araçlarını kullanmışlardır. Ayrıca döviz kurunda oluşacak bir artışın dalgalanmaya kayıtsız kalamayacağını belirtmiştir. Böyle durumlarda aşırı kur dalgalanmalarını önleyebilmek için bir politika aracı olan rezerv opsiyonu mekanizması uygulanmaya başlanmıştır

ve faizlerin üst sınırı kabul edilerek ek parasal sıkıştırma yapılmıştır. Bu politikanın amacı ise dalgalanan sermaye akımlarına karşı TL üzerinde ki kaybı sınırlamasıdır (Korkmaz, Çevik 2012:34-35).

2015 yılında TCMB tarafından dalgalı döviz kuru rejimi kullanılmaya devam etmiştir. Dalgalı kur rejiminde döviz kurları piyasada ki arz ve talep koşullarınca belirlenmektedir. Döviz arz ve talebini saptayan temel öğeler ise uygulanan maliye ve para politikaları, uluslararası gelişmeler, ekonomik temeller ve yapılan planlardır. Uygulanan kur rejiminde TCMB'nin nominal yada reel herhangi bir kur planı bulunmamaktadır. Buna ek olarak TCMB finansal istikrara yönelik riskleri sınırlamayı hedefleyerek Türk lirasının öneminin çok fazla artmasına veya değerini aşırı kaybetmesine karşı tepkisiz kalmamaktadır (TCMB 2015:madde 26). 2016 ve günümüzde de dalgalı döviz kuru rejiminden vazgeçilmemiştir. Ayrıca döviz kuru arz ve talebini de bu yıllarda uygulanan para ve maliye politikaları, uluslararası iyileşmeler ve ekonomik faaliyetler belirlenmektedir.

2.2. Türkiye’de İhracat Politikalarına Genel Bakış

Serbest piyasaya geçişin başladığı 1980 ve 2000 yılları arası ile 200 yılı ve daha sonrası dönemde Türkiye’de ve dünyada ihracat politikaları incelenmektedir.

2.2.1. 1980-2000 Yılları Arasında İhracattaki Gelişmeler

Türkiye’de 1980’li yıllara kadar süre gelen dış açık farkını en az seviyeye indirmek için uygulanan yöntemlerden istenilen sonuçlar alınamamıştır. Bu durumda güncel uygulamalara gidilmesi ve yaşanan aksiliklerin bir çözüme varılması arzu edilmiştir. 1970’li yılların sonlarında yaşanan döviz darboğazı ile gözler ihracat üzerinde toplanmıştır. İhracatın iyileşmesi ile bu darboğaz sorununun çözüme kavuşacağını ve ülke ekonomisinin büyüyeceği düşüncesi iyice herkes tarafından benimsenmiştir. Buna bağlı olarak azınlık hükümeti 24 Ocak 1980’de ülkenin geleceğini tekrar belirleyecek kararlar almış ve uygulanmaya başlanmıştır (Kepenek, Yentürk, 2001:128).

1990’lı yılların başında dünya ekonomisinde yaşanan durağanlık ve bununla birlikte yaşanan Körfez Savaşı gibi dış faktörler, ülkenin yaşadığı kamu açıkları, yüksek enflasyon, artan borç stokları gibi yaşanan sorunlar, 1994 yılında bir ekono-

mik krizin gündeme gelmesine sebep olmuş, bu krizle beraber 5 Nisanda alınan kararlar yani ekonomik devamlılığın sağlanmasını hedefleyen önlemler alınmıştır. Bu iç ve dış faktörlerin negatif etkileriyle 1990-1993 yılları arasında ihracatta bir durağanlık belirmiştir. 1994 yılında ise yapılmış olan yüksek oranda devalüasyon ve ayrıca uygulanan ekonomik politikalar uluslararası piyasalarda iyi yönde etki yaparak ihracatın artmasını sağlamıştır (Gürler 1998:87).

Gümrük Birliğine geçiş döneminde ise ticareti geliştirmek amacıyla bir grup ülkenin aralarında ithal ettikleri mallara ve hizmetlere uyguladıkları gümrük tarifeleri, kota gibi her türlü kısıtlamaları kaldırmış, ticaretin serbestleştirmeleriyle birlikte üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulamışlardır (Seyidoğlu 1992:319).

Türkiye'nin Gümrük Birliğine (GB) girmesi yerli üreticilerin içinde kuşku bırakmadan uluslararası rekabete girmelerini sağlamış, ayrıca eksik rekabetçi ve korumacı lobilerin güçlerinde azalmayı sağlamıştır. Böylece az verimi ile yüksek fiyatlı ürün üreten firmaları organizasyona mecburi bırakarak kaliteli ve ucuz mal üretmeye, üretim oranında artışa ve ihracata teşvik edilmiştir.

AB ülkeleri dış ticaretlerinin yaklaşık %60'ını kendi içinde gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin ithalatının payı ise %3 civarındadır. Bu nedenle sadece dış ticaret penceresinden incelendiğinde AB için Türkiye'nin önemi bizim için (dış ticaret açısından) İran ve Irak'ın önemi kadardır (Kılınç 2006:2).

Tablo 2.2. 1980-2000 yılları arasında Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1980	2,9	7,9	-4,9
1981	4,7	8,9	-4,7
1982	5,7	8,8	-3,0
1983	5,7	9,2	-3,5
1984	7,1	10,7	-3,6
1985	7,9	11,3	-3,3
1986	7,4	11,1	-3,6
1987	10,1	14,1	-3,9
1988	11,6	14,3	-2,6
1989	11,6	15,7	-4,1
1990	12,9	22,3	-9,3
1991	13,6	21,0	-7,4
1992	14,7	22,8	-8,1
1993	15,3	29,4	-14,1
1994	18,1	23,2	-5,1
1995	21,6	35,7	-14
1996	23,2	43,6	-20,4
1997	26,2	48,5	-22,3
1998	26,9	45,9	-18,9
1999	26,5	40,6	-14,1
2000	27,7	54,5	-26,7

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

Tablo2.2’de gösterildiği gibi ihracata dayalı sanayi stratejisi ile beraber Türkiye ekonomisinin 1980 yılındaki ihracatı 2,9 milyar dolar iken bu rakam 1989 yılında 11,6 milyar dolara çıkmıştır. 1980-1989 yılları arasında ihracatta yaşanan bu iyileşmenin en temel sebebi dış konjonktürlerdir. İhracatta yaşanan artışın en önemli etkenlerden biride uygulanan mali teşviklerdir. 1988’den sonra ihracat artışının durakladığı görülmektedir. Bunun nedeni ise ekonomide var olan olumlu etkenlerin yok edilmesi ve kapasite kullanımında sınıra ulaşılmasıdır (Şahin 2000:323).

1990-1995 yılları arasına kadar ihracatta tekrar bir artış yaşanmıştır. 1996 yılı incelendiğinde ihracat artışında ani bir azalma yaşandığı görülmektedir. Bunun temel sebebi ise dünya ticaretinin konjonktüründeki yavaşlama olduğu söylenebilir. Devam eden yılda, 1997’de, aksi bir durum yaşanacak olumlu bir artış yüzdesine yükseltilmiştir. Bunun temel sebebi ise dünya konjonktüründe çoğalan taleptir. 1999 yılında yaşanan iki büyük depremin neden olduğu felaketler ülke ekonomisinde tamiri güç yaralara sebep olmuş ve olumsuz etkilenmiştir.

2.2.2. 2000’li Yıllardan Sonra İhracattaki Gelişmeler

2000-2001 yıllarında yaşanan krizden sonra tekrar hareketlenme başlayan kurların neticesinde TL’nin reel anlamda değeri düşmüştür. 2001 yılında TL’nin değerinde yaşanan %1’lik değer kaybı ihracatın rekabet gücünde iyileşmeye sebep olmuş ve nihayetinde ihracatın %12,8 yükselmesini sağlamıştır (Aral 2015:48). Döviz kurunun reel olarak değer kaybetmesiyle beraber, reel ücretlerin azalması ihracat yapan sektörler rekabet ortamı oluşturulmuştur. Ayrıca rekabet gücünün artmasıyla yurtiçi talebin yetersiz olmasından dolayı firmaların ihracata yönelmeleri ihracatı arttırmıştır. Yurtiçi arz ve talebin azalmasıyla TL de ki reel kayıp nedeniyle ithalata olan yönelmenin önemli ölçüde azaldığı görülmüştür (TCMB 2001:14).

Türkiye Ekonomisi, 2001 yılında yaşanan ciddi küçülmeden sonra 2002 yılında ekonomik politikalar ve iç talep hareketlenmesine ilişkin hedefler büyümede etkin olmuştur. Ayrıca 2002 yılın da ihracatta ki artış sanayi üretim iyi yönde etkilenmiş ve ekonominin büyümesine yardımcı olmuştur (TCMB 2002:18).

Tablo 2.3. 2000-2016 yılları arasında Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	27,7	54,5	-26,7
2001	31,3	41,3	-10,0
2002	36,0	51,5	-15,4
2003	47,2	69,3	-22,0
2004	64,1	97,5	-34,3
2005	73,4	116,5	-43,1
2006	85,5	139,57	-54,1
2007	107,27	170,06	-62,8
2008	132,02	201,96	-69,9
2009	102,14	140,92	-38,8
2010	113,8	185,54	-71,7
2011	134,9	240,8	-105,9
2012	152,5	236,5	-84
2013	151,8	251,7	-99,9
2014	157,6	242,2	-84,6
2015	143,8	207,2	-63,4
2016	142,5	198,6	-56,1

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

2000 yılında döviz kuru baz alınarak istikrar programlarının yardımıyla TL’nin değer kazanması Euro/Dolar paritesinin Euro’nun değer kaybetmesi sebebiyle

ihracat çok az bir performans sergileyerek %4,5 kadar yükselmiştir. 2001 yılında kendini gösteren kriz ise ekonomide göz ardı edilemeyecek kadar ciddi bir daralmaya sebep olmasına rağmen TL'nin değerinin düşmesi ve iç talebin azalması, firmaları ihracata teşvik etmiş ve ihracatın %12,8 oranına çıkmasına destek olmuştur. Bu durum 2002 yılında da süre geldiği için ihracat 2002'de %15,1 yükselerek 36 milyar dolar olarak artmıştır. Dünya ekonomisinin genişlemesini sürdürmesi ve ihracat fiyatlarındaki artış ihracat oranını yükseltmiştir. Yaşanan bu olaylar enerji fiyatlarındaki maliyeti yükseltici etkisini daraltmış ve böylece 2004 yılında ihracat 63 milyar doların üzerine çıkmıştır (Yükseler, Türkan 2006:23).

2008 yılında 132 milyar dolarlardan 2009 yılında ciddi bir azalma yaşayarak 102 milyar dolar seviyelerine düşmüştür. 2002–2007 yıllarını içine alan dönemde sürekli ve ani olan bir büyüme dönemine girmiş olan Türkiye ekonomisi bu dönemde yıllık ortalama % 6,8 oranında büyümüştür. Ancak, 2007 yılının Ağustos ayında ABD' de baş gösteren finans krizi, 2008 yılı Eylül ayından sonra küresel ekonomik kriz halini alarak, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ekonomiler üzerinde etkisi olduğu gibi, Türkiye ekonomisi üzerinde de negatif yönlü bir etki yaratmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin, AB' de kendini gösteren ve Avrupa ülkelerine yayılan küresel krizden etkilenme oranı, küresel ekonomiyle birlikte hareket etmesi ile büyük ölçüde ilişkilidir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracatlar da payının en yüksek olduğu ülkelerin taleplerinde ki azalmaya bağlı olarak ihracatta 2008 yılının Ekim ayından sonrasürekli geriye gitme sürecine girmiştir (Morgil 2008:13).

2009 yılında küresel ekonomide yaşanan krizin katkısıyla dış ticaret hacmi azalmış ama 2010 yılındaki ani iyileşmeyle beraber dış ticaret hacmi yükselmiş ve ihracat da pozitif yönlü hareket etmesini sürdürmüştür. Böylece 2011 yılında 134,9, 2012 yılında 152,6 milyar, 2013 yılında ise ihracat 151,9 milyar dolar olarak kayıtlara girmiştir (Karahana, Karagöl 2014:1-2). 2014'ten sonra ihracat ve ithalatta azalma meydana gelirken dış ticaret hacminin arttığı yani dış ticaret dengesinin arttığı görülmektedir.

2.3. Türkiye’de Ekonomik Büyüme Politikalarına Genel Bakış

2.3.1. 1980-2000Yılları Arasında Ekonomik Büyüme

Türkiye ekonomisi 1980’li yıllarda en kritik dönemlerini yaşamıştır. “24 Ocak Kararları” diye bilinen değişim, 12 Eylül müdahalesinin yaşandığı ortamda, Türkiye ekonomisinin uluslararası piyasalardaki konumunu değiştirmeyi amaçlamıştır. “Neo liberal Model” olarak bilinen bu süreç Türkiye Ekonomisinin giderek sanayileşme düşüncesinden uzaklaştırarak, küresel ekonomiye rant gelirleri sağlamış ayrıca hizmet sektörü ile düşük katma değerli ve teknolojilere dayalı taş ören bir sanayi inşasına girmesini sağlamıştır. Bunlar yaşanırken ekonomide sanayinin payının giderek düştüğü görülmüştür (Kolsuz, Yeldan 2014:49-50).

24 Ocak kararları ile başlayan liberalizasyon dönemini devam ettiren Türkiye ekonomisi 1990’lı yıllara geldiğinde kısa vadeli yabancı sermaye akımlarının etkisinden hemen etkilenerek pek çok krizin alt yapısını oluşturmuştur.

1996-2000 yılları arasında Türkiye ekonomisi içten ve dıştan gelen istenmeyen durumlar sebebiyle hedeflenen yıllık ortalama büyüme hızını yakalayamamış, ülkede fiyat istikrarını düzene sokmak için yapılan mücadele sadece 2000 yılında sonuç vermiştir. Fiyatların düşürülmesin de araç olarak kullanılan “kur çıpası” dış ekonomik ilişkilerde düzeni alt üst etmiş, ülkede cari işlemler açığının büyük bir oranda artmasına buda dış borca ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur (Bayrak, Kanca 2013: 11-12).

2.3.2. 2000’li Yıllardan Sonra Ekonomik Büyüme

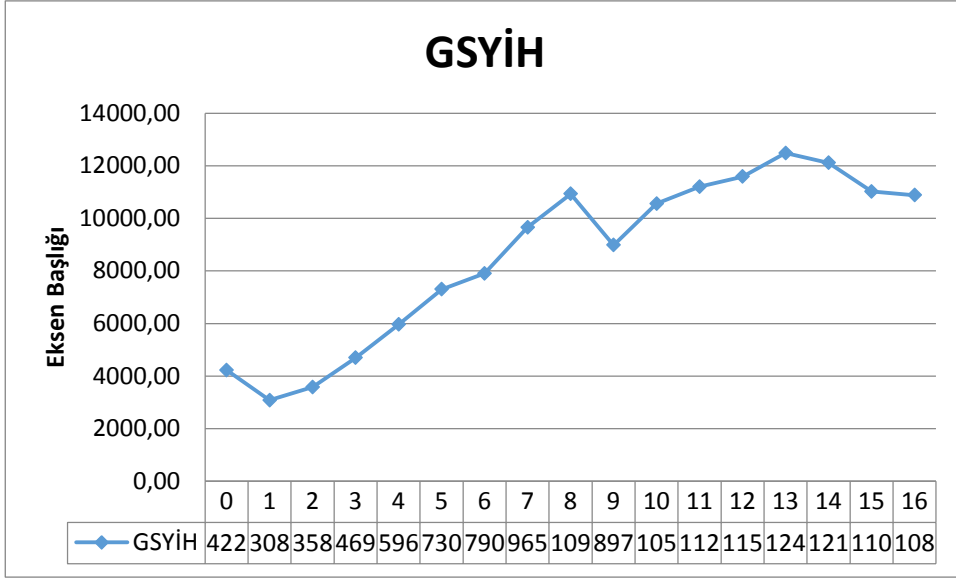
1990’lı yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşanan temel sorunlara bakıldığında; katlanarak giden bütçe açıkları 90’ların sonuna geldiğinde devam edemez hale gelmiş ve bir iç borçların birikmesiyle enflasyonun da hızla yükselmesine neden olmuştur. Bankalar kuruluş amaçları olan özel sektörlere kredi vermeyi erteleyerek devlete borç vermeye yönelmişlerdir. Reel faiz oranları giderek artmış bütçeden faiz ödemeleri için ayrılan kısım ise her geçen yıl artarak kamu maliyesi borç-faiz ilişkisine dönmüştür. Yaşanan bütün olumsuzluklar yönetimi IMF’den yardım talebinde bulunmaya itmiştir ve 1999 yılında IMF ile Stand-by anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmanın asıl amacı reel faizlerin artması ve Türkiye’ye olan eski inancın kalmama-

sına sebep olan yüksek enflasyonu ve yüksek kamu borçlarını kalıcı ve istikrarlı biçimde düşürmektir. Fakat bu hedef 2000-2001 yıllarında yaşanan krizler ile kesintiye uğramıştır (Alpaydın, Tunalı 2011:20-21).

Türkiye ekonomisi 2001 yılındaki krizden kurtulmak için 2003 yılından itibaren ise küresel ortamında desteğiyle güçlü bir büyüme dönemine girmiştir. 2002-2007 yılları arasında büyümede çok fazla artışlar yaşanmış, ihracatta ve üretimde iyileşmeler sağlanmış ve enflasyon oranları düşmüş, mali disiplin sağlanmıştır (Acar 2013:17).

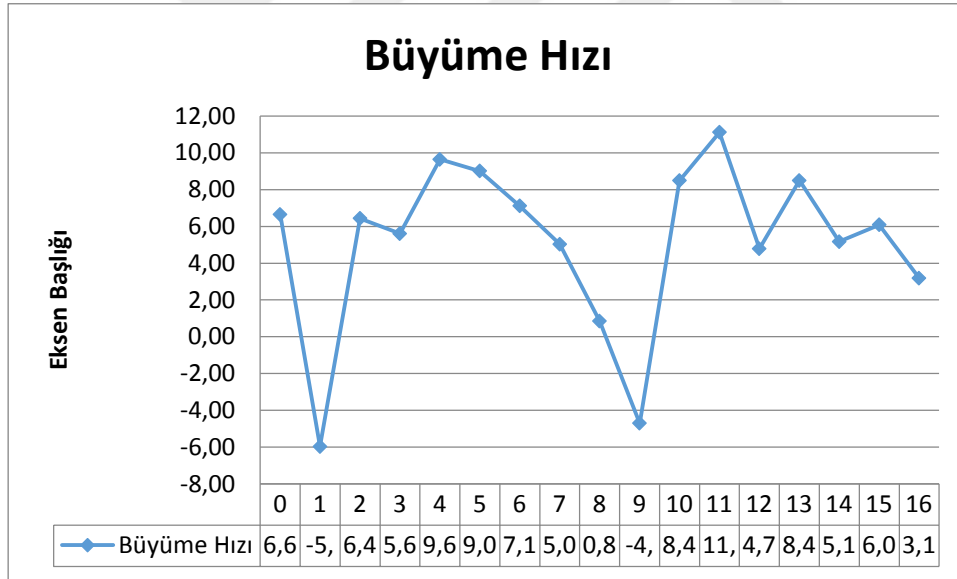
2008 yılı Türkiye için çok zor bir yıl olmuştur. Türkiye'nin yaşadığı 2001 krizinden sonra aradığı kurtuluş yolları ülkenin bankacılık sektörünü ve bununla birlikte maliyesinin güçlenmesini sağlamıştır. Krizler her zaman finansal kaynaklı görünse de sonuçlarından en çok reel sektör etkilenir. Kriz dönemlerinde krizin etkilerinden en az zarar görmek için hükümet önlemler almıştır. Bu önlemlere örnek ise devletin vergiye yaptığı destekler sayesinde reel sektörün krizden en az etkilenmesini sağlamaktır.

Reel sektörün tekrardan şekillenmesi ve hayata döndürülmesi ile tüm sektörlerin ekonomik büyümeye sağladığı fayda 2010-2011 yılında rekor sayılabilecek kadar büyümüştür. Aynı dönemlerde Türkiye ekonomisi, %8.5'lik büyümede ki artış ile %9.2 oranı ile gelişen Çin'den sonra dünyada en hızlı gelişen ikinci ekonomi olarak sıralamaya girmiştir. Ayrıca istikrarlı ekonomi politikaları yardımı ile başta Euro bölgesi olmak üzere kriz etkilerinin küresel ekonomide büyük boyutlarda yaşandığı pozitif büyüme devam etmiştir (Karagöl 2013:28).

Şekil 2.1. Ekonomik Büyüme (Milyon \$)

Kaynak : TÜİK

Şekil 2.2. Ekonomik Büyüme Hızı (%)

Kaynak: TÜİK

2000 yılında Ekonomik Büyüme % 6,6 oranında büyüme hızıyla 4228,60 milyon dolar seviyelerine çıktığı görülmektedir. 2000-2001 yıllarında meydana gelen ekonomik krizin etkisini gördüğümüz gibi büyüme hızı %5,9 oranında azalma olduğu ve 3084,39 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Bu düşüşten kurtulmak için çe-

şitli politikalarla düzelmeye ve 2002 yılı itibariyle 2008-2009 yılına kadar artışı görülmektedir. 2000 yılından sonraki artışta en yüksek büyüme hızı 2004 yılında %9,6'lık bir artış ile rekor düzeye gelmiştir.2004'ten sonra düşük hızla büyüme devam etmektedir. Bu büyüme 2008 yılına geldiğinde başta ABD olmak üzere tüm Avrupa'yı etkileyen ekonomik krizin Türkiye'yi de etkilediği görülmektedir. Yalnız Türkiye bu krizlerden uygulamış olduğu mali disiplin, etkin para politikalar ile bu krizden en hızlı çıkan ve en az etkilenen ülkelerden biridir. 2009'dan sonra doğru politika ve siyasi istikrarla beraber ekonomide etkisini göstermiş ve 2011 yılında tekrar zirve büyüme hızı ile bir önceki yıla göre %11,11 oranda büyüyerek 11.205,21 milyon dolar seviyesine gelmiştir. 2011 yılından sonra büyüme hızı düştüğü göstermekte Bu düşüşün nedenleri arasında 2012'de yaşanan Avro Bölgesi Krizi sonucu oluşan küresel talep daralması ve 2014'de yaşanan siyasi operasyonlar ve 2016 yılında hain darbe girişimi de etkili olmuştur.

2.4. Döviz Kuru ve İhracat Arasındaki İlişki

Bir ülkenin ihracatını etkileyen en önemli etkenlerden biri döviz kurudur. Başka bir deyişle, ülkenin dış ticaretteki gücünü belirleyen ölçü döviz kurudur. Bir ülkenin dış ticaret kalemlerinden olan ihracatı etkileyen en önemli faktör, mal ve hizmetlerin yabancı paralar cinsinden fiyatını temsil eden reel döviz kurudur. Reel döviz kurunda meydana gelen dalgalanmalar ülkelerin ihracat performansının belirleyicisi olmakta ve bu durum dış ticaret dengesine olumlu ya da olumsuz yansımaktadır.

Başka bir görüşe göre, dış ticaret yapan firmalar riskten uzak durma düşünceleri ile döviz kurunda ki hareketlerde artış bekledikleri durumda maliyetleri artacağı için dış ticaretlerini azaltacaklardır. Dış ticarete eğer ödemeler ürün teslimatından sonra gerçekleşiyor ise ödemenin yapılacağı tarihler arasında döviz kurunda ki farklılıklar ihracat yapılırken hedeflenen karlar için belirsizliği arttıracaktır. Döviz kurunda ki bu belirsizlik ise ihracatları azaltmıştır. Başka bir ifade ile döviz kuru dalgalanmalarının ihracata olan etkisini saptamada ihracatı yapan firmaların riskten korunma oranı yüksek ise, ihracat gelirinde ki bir azalmadan korunmak için firmalar üretimini artırma yoluna gitmeyi isteyeceğinden döviz kuru oynaklığında yaşanacak

bir artma ihracattan sağlanan gelirin hedeflenen marjinal faydasını arttıracaktır (Köse, Ay, Topallı 2008:26-27).

Türkiye’de reel döviz kurunun yükseldiği 2004, 2005, 2007 ve 2010 yıllarında hedeflenenin tersine ihracatta bir artma yaşanmıştır. TL’nin değerinin düştüğü 2006 yılında yine bilinenin tersine ithalatta dış ticarete yaşanan açığın artmasıyla küresel krizden etkilenecek geçirilen 2009 yılında hem ithalat oranında hem de ihracat oranında düşüş yaşanmıştır. Türkiye de reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi ve bunun bileşenleri arasında ki bağ için çok fazla akademik araştırmayı tetikler hale getirdiği görülmektedir.

2.5. Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Döviz kuru ve ekonomik büyüme arasında ki ilişki iktisatçılar tarafından da hep tartışma konusu olmuştur ve bu sebeplerden genel bir sonuç olmadığı görülmektedir. Bu görüşlere göre döviz kuru, ekonominin gelişmesini çift yönlü olarak etkileyebilmektedir. İlki döviz kuru korkulan nakit riskini azaltmaktadır riskin azalması ise faiz oranlarını düşürmektedir. Bu ise yatırımın ve büyümenin artması ile sonuçlanmaktadır. İkinci olarak ta döviz kuru uluslararası ticaretle ilgili olarak uluslararası işlem maliyetlerini azaltarak büyümeyi etkilemektedir (Ünlü 2016:12).

Başka bir görüşe göre de döviz kuru rejimi ekonomik büyümeyi artan verimlilik veya yatırımlardan faydalanarak da etkileyebilir. Sabit bir rejimin ekonomide oluşacak fiyat değişikliklerini ve buna bağlı olarak da azaltmak için yatırımların teşvik edilmesi büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca daha az faiz düzeyi reel faiz oranlarının minimum seviyeye indirilerek büyüme için aynı katkıyı sağlayacaktır. Fakat sabit kur rejiminde yaşanacak bir olumsuzluk uluslararası ekonomide belirsizlik yaşanmasına, risklerin ise artmasına neden olacaktır. Bu durumda, nominal fiyatlar ve ücretler esnek değilseler bile ekonominin alacağı zarar daha fazla olacak ve kısa dönemde ithalat ve ihracat nispi fiyatları belirlenemediği için yurtiçi istihdam ve üretim, düşecek böylece ekonomi zarar görmüş olacaktır (Parasız 1996:354).

2.6. İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi

Ekonomik büyüme, toplumun ihtiyacı olan mal ve hizmetleri üretmek için toplumun üretim becerisinin artması olarak tanımlanmaktadır (Peterson 1994:480).

Bu tanımlama da iktisadın temel verileri büyümenin kaynaklarıdır. Bunlar; doğal kaynaklar, işgücü (beşeri sermaye), fiziki sermaye ve teknoloji olarak sıralanabilir. Teknoloji, literatürde büyümenin temelini oluşturur ve özellikle içsel büyümeciler tarafından incelenmektedir (Ülgener 1991:409).

İhracat ile ekonomik büyüme arasında ki ilişki literatürde çok ele alınıp incelenen konulardan biridir. İhracatın ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yarattığı savunulur, buda ekonomi literatüründe “ihracata dayalı büyüme” hipotezi olarak bilinir. Bu hipotez özellikle ikinci dünya savaşı sırasında Japonya, Güney Kore, Hong Kong, Singapur gibi Uzakdoğu ülkelerinin ihracata yönelerek gerçekleştirdikleri ani gelişen büyümeden sonra taraftar bulmuştur (Saatçioğlu, Karaca 2004:31).

Gelişmiş ülkelerde sıkça görüldüğü gibi son dönemlerde gelişmekte olan ülkelerde de büyüme ile ihracat arasında ki ilişki önemli duruma gelmiştir. Bu gelişmekte olan ülkeler ekonomide dışa bağılılığı azaltmak ve sanayileşmeye dayalı bir büyüme stratejisi olan ithal ikameci politikalarını uzun süre benimseyip uygulamışlardır.

İhracattaki artış iki önemli sebeple de büyümeye sebep olur. Birincisi, ihracatta ki büyümenin ödemeler bilançosu kısıdını kaldırması ve bu yüzden faktör arzının verimli kullanılması durumunda da hızlı büyümeye izin vermesidir. İkincisi ise ihracatta ki büyümenin verimlilikte ki büyüme ve çıktıda ki büyüme arasında ki bağıntı ile beraber dairesel bir büyüme etkisi yaratmasıdır (Mc Combieand, Thirlwall, 1994:421).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÖVİZ KURU, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜMENİN NEDENSELLİK İLİŞKİLERİNİN AMPİRİK ARAŞTIRMASI

Bu bölümde, yapılan çalışmalar için yerli ve yabancı çalışmalar üzerinde yapılan benzer araştırmalardan faydalanılmıştır. Ayrıca uygulamada kullanılan yöntemler teorik olarak açıklanmış ve sonuçların yorumlanmasına yer verilmiştir.

3.1. Literatür Özeti

Döviz kuru, ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkilerini, farklı yöntemlerle incelendiği çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar yerli ve yabancı literatür olmak üzere ayrı ayrı özetlerine yer verilmiştir.

3.1.1. Yerli Literatürler

Acar Avcı ve Öztürk (2010), 1989-2006 yılları arasında üç aylık verilerden faydalanarak Türkiye'de ihracatta yaşanacak olumlu bir iyileşme ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmak için VAR yöntemi ve Granger nedensellik yöntemine başvurmuştur. Ampirik sonuçlar, Türkiye' de ihracattan GSYH'ya doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu tespit edilmiş ve ihracat öncüllüğü büyüme hipotezini savunmuştur.

Aktaş (2010), Türkiye'de reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkileri 1989:1-2008:4 yıllarını içeren üç aylık verilerden faydalanarak VAR analizi kullanılmıştır. İlk olarak, ADF birim kök testiyle reel döviz kuru, ihracat ve ithalat verilerinin ilk farkları alındığında durağan oldukları saptanmıştır. Ardından Johansen eş-bütünleşme testi ile, ihracat ve ithalat ile reel döviz kurları arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğunu tespit edilmiştir. Daha sonra uygulanan varyans ayrıştırması ve etki-tepki analizlerine dayanarak, reel döviz kurunda yaşanacak farklılıkların, ihracat ve ithalat üzerinde etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Barışık ve Demircioğlu (2006), 1980-2001 arası yıllar ile ilgili Türkiye'de döviz kuru sistemi ihracat-ithalat ilişkisini eş-bütünleşme ve Granger nedensellik yöntemleri ile test edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, döviz kurlarından ithalata

doğru gcl, ihracata ise nispeten gcl ilişki olduğu belirlenmiştir, ihracat ve ithalatın kura etkisinin az olduğu tespit edilmiştir.

Çakmak ve Temurlenk (1995), Türkiye’de ihracat ile büyüme hipotezini 1968-1993 yıllarında ki verilere dayanarak incelemiştir. Elde ettiği sonuçlar; 1980 yılları öncesinde Türkiye’de ihracat öncüllüğü ekonomik büyüme modelinin takip edilmemesinden ele alınan veriler arasında herhangi bir iliŐkiye rastlanamamıŐtır.

Kızılitan ve Ciğerlioğlu (2008) Türkiye’deki ihracat ve ithalat ile reel döviz kuru arasındaki ilişki, zaman serisi ve eş bütünleşme yöntemleriyle, 1982-2005 yılları arasında üçer aylık verilerde faydalanarak test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, reel döviz kurunun dış ticaret dengesini sağlamada etkili biçimde faydalanamayacağı ve ithalatın azalması için alınan tedbirlerden ihracat da negatif olarak etkileneceği sonucuna varılmıştır.

Saatçioğlu ve Karaca (2004), araŐtırmalarında Türkiye’de döviz kurunda yaşanan belirsizliğin ihracat ile nasıl bir etkisi olduğu 1981:03–2000:04 dönemleri arasında üçer aylık verilerden faydalanarak test edilmiştir. Modelde; reel ihracat, reel dış gelir, reel efektif döviz kuru, reel efektif döviz kuru, karŐılaŐtırmalı ihracat fiyatlar ve değişkenlerinin serileri ele alınarak Johansen eş bütünleşme yöntemi ve hata düzeltme modeli test edilmiştir. AraŐtırmaların nihayetinde; Türkiye’de döviz kuru belirsizliğinin hem uzun dönemde hem de kısa dönemde ihracat üzerinde olumsuz etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tapşın ve Karabulut (2013), analizlerinde Türkiye’de 1980-2011 dönemlerinde reel döviz kuru, ithalat ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisini Toda ve Yamamoto (1995) analizi ile test edilmiştir. Elde ettiği sonuç, ithalattan ihracata doğru ve reel döviz kuru endeksinden ithalat değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı belirlenmiştir.

Terzi ve Zengin (1999), döviz kuru, ithalat ve ihracat arasındaki ilişkinin, toplam dış ticaret kalemlerine ek olarak, kur politikasının dış ticaret dengesini sağlamadaki faydasını VAR analizi ile test etmiştir. Analizinde, aylık verilerden faydalanarak 1989:01-1996:12 yılları test edilmiştir. Nedensellik, etki-tepki fonksiyonları ve Varyans AyırŐtırmalar toplam veya sektörel olarak döviz kuru ile ithalat arasında bir

ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Döviz kuru ile ihracat arasında ne toplam nede sektörel bazda Nedensellik Testlerinin belirttiği ilişki ise Varyans Ayırıştırma ve Etki-Tepki fonksiyonları ile sağlanamamıştır.

Tuncer (2002), Türkiye’de 1980 yılı ardından gelen dönemde ihracat, ithalat, yatırım ve GSYH değişkenleri arasındaki ilişkiyi, VAR yöntemiyle test etmiştir. Elde edilen Granger nedensellik bulguları ile 1980 yılından sonra büyümeden ihracata doğru bir bağ olduğu belirlenmiştir.

Yiğidim ve Köse (1997), ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi ithalat değişkenini de analize dahil ederek 1980-1996 yılları arasında, Granger nedensellik analizi ile Türkiye verileri test edilmiştir. Elde edilen sonuçlarda büyüme üzerinde ki etkisi en çok olan değişken ithalat olmuştur.

Zengin ve Terzi (1995) , nominal döviz kuru, ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi 1950-1994 yıllarını, 1950-1979 ve 1980-1994 olarak iki parçada araştırmıştır. Engle-Granger Ko-Entegrasyon ve Granger Nedensellik analizi sonuçlarına göre; veriler arasında kısa ya da uzun süreli bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir.

3.1.2.Yabancı Literatürler

Aristotelous (2001), döviz kurunda yaşanan hareketlenmelerin ve döviz kuru rejimlerinin İngiltere’nin Amerika’ya olan ihracatına olan etkisini 1889-1999 yılları arasında ki veriler kullanılarak ARCH-LM modeli ile incelemiştir. Ampirik bulgular ise ne döviz kuru dalgalanmalarının ne de döviz kuru rejimlerinin ihracata etkisi olmadığını göstermiştir.

Medina-Smith (2001), Kosta-Rika için 1950-1997 yıllarında ihracat ve büyüme Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna kullanarak test etmiştir. Çalışmada Johansen eşbütünleşme, Engle-Granger eşbütünleşme analizlerinden faydalanılmıştır. Kısa dönem analizlerine göre, ihracat ile birlikte ekonomik büyüme de pozitif yönlü hareket etmektedir. Yani aynı yönlü hareket ettiği tespit edilmiştir.

Sweidan (2013), 1976-2009 yılları arasında döviz kurunun ihracat ve ithalat üzerinde etkisini yıllık veriler kullanarak eş-bütünleşme ve düzeltme modeliyle ince-

lenmiştir. Döviz kurunun ihracat ve ithalat üzerinde ki etkisinin kısa dönemde etkili olduğu kanısına varılmıştır.

3.2. Veri ve Yöntem

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle tahmin sürecinde kullanılan yöntemin ve serilerin hakkında temel bilgiler yer verilecektir. Türkiye için reel efektif döviz kuru, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi incelenirken takip edilecek yöntem verilmiştir. Bu sebeple kurulan modelde ilk olarak kullanılacak zaman serilerinin durağanlığının araştırılması olmasından dolayı ilk olarak durağanlık analizlerinde kullanılacak testlerin uygulanmasına ilişkin bilgiler verilmiştir. Değişkenlerin durağanlığı incelendikten sonra Granger Nedensellik Testi (Toda-Yamamoto) ile analiz edilecektir.

3.2.1. Birim Kök Analizi (Durağanlık Testi)

Zaman serisi uygulanacak verileri takip edilen süreçte artma veya azalma yaşandığında, verilerin bu süreç boyunca bir yatay doğruda değişiklik göstermesi şeklinde tanımlanır. Başka bir deyişle sabit varyans, sabit ortalama ve seriye ait değerler arasında alınan farkın zamanla değil de, sadece iki zaman değeri arasında olan farka bağlılığı şeklinde belirtilmektedir.

Zaman serisi verilerine bağlı olarak ekonometrik testlerde incelenen verilerin durağanlığından kaynaklanan sebeplerle “sahte regresyon” problemi çıkmaktadır. Böyle bir durumda, F ve ki-kare gibi testler tatmin edemeyeceği için serilerin sahip oldukları trendin durağan hale dönüştürülmesi çok önemlidir. Serilerin durağanlığının tespitinde ise Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testlerine başvurulmuştur (Uzgören vd.,2007:250). Eğer zaman serilerinin durağan oldukları söylenemezse, ilişki gerçeği yansıtmaktan çok sahte regresyon olarak ifade edilecektir. Bu durumlarda trendin yok edilmesi ve zaman serisinin durağanlaştırılması beklenir. Serilerin durağanlığın test edilmesinde en sık kullanılan sınama yöntemi birim kök testleridir.

$$E(Y_t) = \mu \quad (\text{tüm } t' \text{ ler için}) \quad (3.1)$$

$$\text{Var}(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \quad (\text{tüm } t' \text{ ler için})$$

$$\text{Cov}(Y_t, Y_{t+k}) = \gamma_k \quad \text{sabit} \quad (\text{tüm } t' \text{ ler için tüm } k \neq 0 \text{ için})$$

Eğer bir zaman serisinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı dönem boyunca sabit kalıyorsa, serinin durağanlığından bahsedilebilir.

Engle-Granger(1987) eş-bütünleşme analizini uygulamak için öncelikle eşbütünleşik olduğu varsayılarak seriler EKK yöntemine tabii tutulur. Bu regresyon sonucunda ortaya çıkan hata terimlerinde birim kök varlığı birim kök testleri ile test edilir. Denklemlerden sağlanan hata terimleri durağan veya $I(0)$ ise değişkenlerin eşbütünleşik ve uzun dönemli bir ilişkilerinin olduğu hipotezi reddedilemez (Sandalcılar 2012:1-15).

3.2.2. Granger Nedensellik Testi

Test edilecek değişkenlerle ilişkinin yönü çok güçlü olabilir. Fakat aralarında ki ilişkinin nedensellik olarak nitelendirilmesi her zaman sağlanamayabilir. Regresyonun araştırılması, değişkenlerin birbirleriyle olan bağıllığıyla ilgilenirse de, nedensel bir ilişki olarak kabul edilemez. İstatistiksel olarak aralarında ki ilişki, bir birlikteliği simgeler. Nedensellik ise ilk olarak teorik bir açıklamaya dayanmaktadır. İlk önce aşağıdaki VAR (Vektör otoregresif modeli) 'ın kurulması gerekir.

$$X_t = \sigma_0 + \sum_{i=1}^p \sigma_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \gamma_j X_{t-j} + \epsilon_{1t} \quad (3.2)$$

$$Y_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^r \delta_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^r \alpha_j X_{t-j} + \epsilon_{2t}$$

Burada 3.2'nolu denklemde, ϵ_{1t} ve ϵ_{2t} korelasyonsuz hata terimleri olarak bilinmektedir. Bu her iki denklemde de sırasıyla bulunan p ve r ise gecikme sayısını belirtmektedir. Birinci denklemde X değişkeninin sahip olduğu gecikmeli değerleri ile Y değişkeninin gecikmeli değerleri tarafından belirlenmekte olduğu varsayılmak-

tadır. Ayrıca ikinci denklemde ise Y değişkeni, kendi gecikmeli değerleri ile X değişkeninin gecikmeli değerleri tarafından belirlenmektedir.

Granger nedensellik testinin asıl amacını yukarıdaki açıklamalardan da yola çıkarak, denklemlere bakarsak; Y değişkeninin gecikmeli değerleri X değişkenini ya da alttaki denklemdeki gibi X değişkeninin gecikmeli değerlerinin Y değişkenini anlamlı (pozitif) etkileyip etkilemediğini anlayabilmek için kullandığımız bir nedensellik yöntemidir. Daha basit bir ifadeyle, birinci denklemde Y'nin gecikmeli değeri için tahmin edilen katsayılar, bir küme olarak istatistiksel anlamında sıfırdan farklı olup olmadığına bakılır. Eğer bu katsayılar sıfırdan farklı ve ikinci denklemde de X'in gecikmeli değerleri için tahmin edilen katsayılar da bir toplu olarak istatistik olarak sıfırdan farklı değilse Y'den X'e doğru tek yönlü nedensellik olduğu söylenebilir. Ayrıca tam tersi durumunda ise X'den Y'ye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu ifade edebiliriz. Bununla birlikte her iki denklemin de X ve Y'nin katsayı kümeleri istatistik bakımından sıfırdan anlamlı derecede farklıysa karşılıklı nedensellik olduğu ifade edilir. Ama her iki denklemde de X ve Y'nin katsayı kümeleri istatistiksel olarak anlamlı değilse, bu bağımsızlık anlamına gelir (Çelik 2016:50).

3.2.2.1. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Bu çalışmada, Döviz kuru, İhracat ve Ekonomik Büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilebilmesi için Toda–Yamamoto nedensellik Testi kullanılacaktır. Literatürdeki ampirik çalışmalarda genellikle Granger nedensellik testi uygulanmaktadır. Fakat bu testin kullanılabilmesi için serilerin durağan olması ya da aynı dereceden bütünleşik olması şartı aranmaktadır. Ama dereceden bütünleşik seriler arasında da nedensellik çıkması mümkündür. Toda-Yamamoto testinin tercih edilme sebebi modeldeki değişkenlerin aynı dereceden durağan olması şartı aranmamaktadır. Toda–Yamamoto (1995) analizinde ilk olarak seriler kaçınıcı dereceden bütünleşik olursa olsun düzeyleri baz alınarak standart vektör otoregresif model (VAR) kurulmuştur. Takip eden adımlarda yapay olarak VAR modelinin derecesi, gerçek derecesi (k), maksimum bütünleşme derecesine (dmax) eklenerek (k+dmax) değiştirilir. Fakat modele daha sonra eklenen terimlerin katsayıları göz önemsizdir. Bu nedensellik prosedüründe maksimum bütünleşme derecesinin (dmax), VAR modelinin gerçek derecesini (k) aşmaması şartı vardır (Lütkepohl, Kratzig 2004).

Toda ve Yamamoto (1995) yaklaşımı, bir VAR modelinin tahmin edilmesini sağlamaktadır. Bundan dolayı, Toda-Yamamoto analizinde tahmin edilen VAR (k+dmax) modeli aşağıdaki gibi belirtilmektedir (Tapşın, Karabulut 2013, s.201).

$$\begin{aligned} \text{LNGSYİH}_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \alpha_{i(i+d \max)} \text{LNGSYİH}_{t-(i+d \max)} \\ & + \sum_{j=1}^{k+d \max} \alpha_{2(i+d \max)} \text{LNDK}_{t-(i+d \max)} \end{aligned} \quad (3.3)$$

$$\begin{aligned} \text{LNDK}_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \alpha_{i(i+d \max)} \text{LNDK}_{t-(i+d \max)} \\ & + \sum_{j=1}^{k+d \max} \alpha_{2(i+d \max)} \text{LNGSYİH}_{t-(i+d \max)} \end{aligned} \quad (3.4)$$

Toda-Yamamoto testinde önemli olan nokta, nedensellik analizi için genişletilmiş Wald (MWALD) analizlerinin ilk k katsayı matrisi üzerine kullanmasıdır (Tapşın ve Karabulut,2013:201). Yukarıda sadece ekonomik büyüme ile döviz kurunu örneklenecek olursak;(3.4)no'lu denklemde Döviz Kurundan (LNDK) Ekonomik Büyüme (LNGSYİH) doğru nedensellik olduğu söylenemez. Sıfır hipotezi $H_0: \alpha_{21} = 0$ şeklinde ifade edilir ve buna MWald (F-testi) testi kullanılır. Bunlara ek olarak hesaplanan MWALD analizi istatistiği p serbestlik dereceli χ^2 tablo değerinden fazla ise ya da olasılık değeri anlamlılık düzeylerinin (0,1, 0,05, 0,01) altında çıkarsa sıfır hipotezi reddedilmektedir (Tapşın, Karabulut 2013, s.201)

3.3. Uygulama

3.3.1. Uygulamada Kullanılan Seriler

Çalışmamızda kullandığımız seriler 1980-2016 yılları arasını kapsamaktadır. Değişkene ait veriler World Bank ve Merkez Bankasından elde edilmiştir. Analizde kullanılan ana fonksiyon denklem (3.5)'de gösterilmiştir. Fonksiyonda kullanılan değişkenlerin açıklaması da Tablo 6'da verilmiştir.

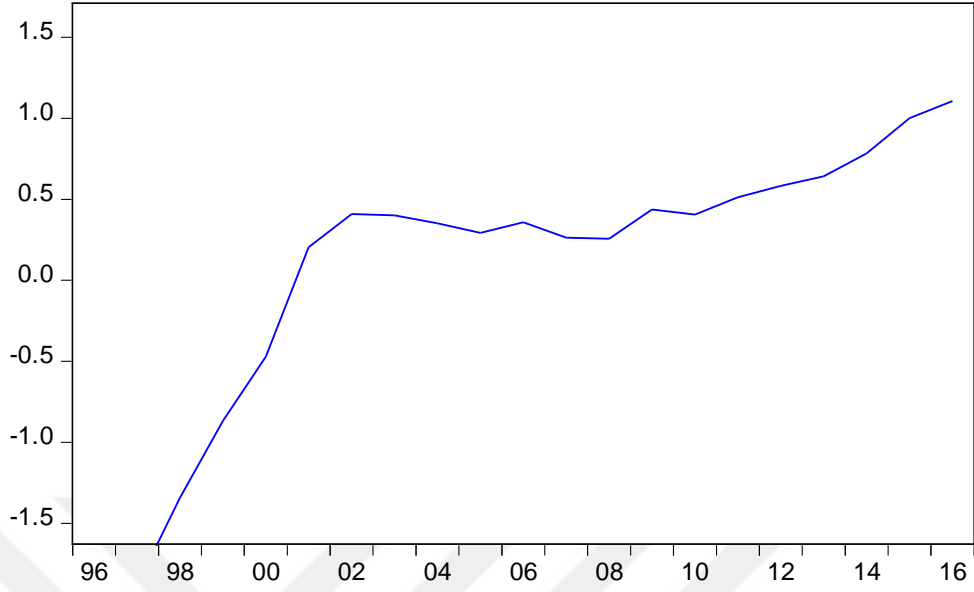
$$LNGSYİH_t = \alpha + \beta_1 LNDK_t + \beta_2 LNİHR_t + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

Tablo 3.1. Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Adı	Değişkenin Tanımı	Veri Kaynağı
LNGSYİH _t	t Dönemi Ekonomik büyüme oranı(Yıllık ,Log alınmış)	Wold Bank
LNDK _t	t Dönemi Döviz kuru (Yıllık, Log alınmış)	Merkez Bankası (TCMB)
LNİHR _t	t Dönemi İhracat oranı(Yıllık, ,Log alınmış)	(TCMB)

Tablo 3.1'de tanıtılan ekonomik büyüme, döviz kuru ve ihracat oranına ait değişkenlerin ait grafikleri aşağıdaki şekildedir.

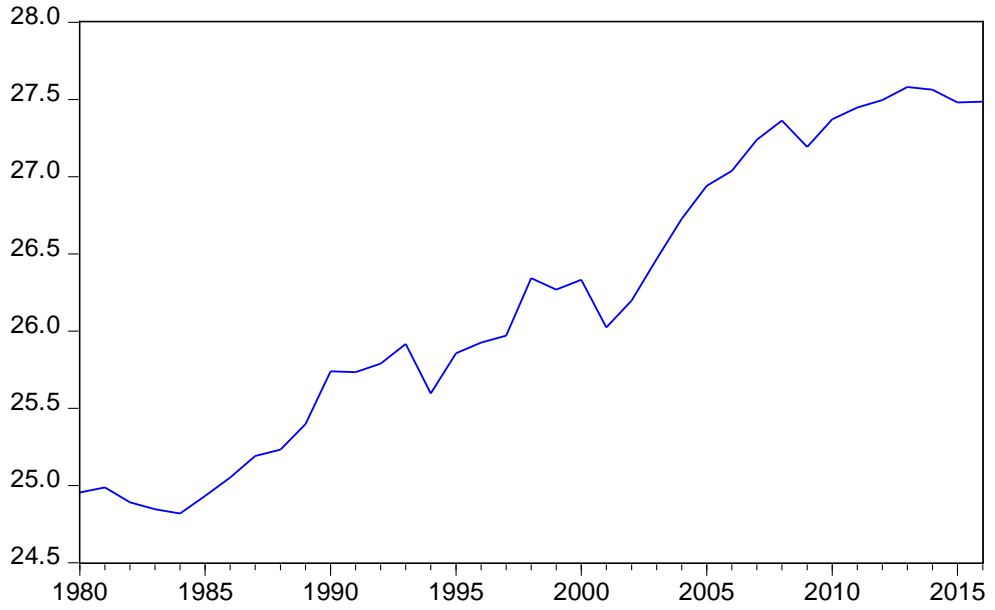
LNDK

Şekil 3.1. Döviz kuru Grafiği

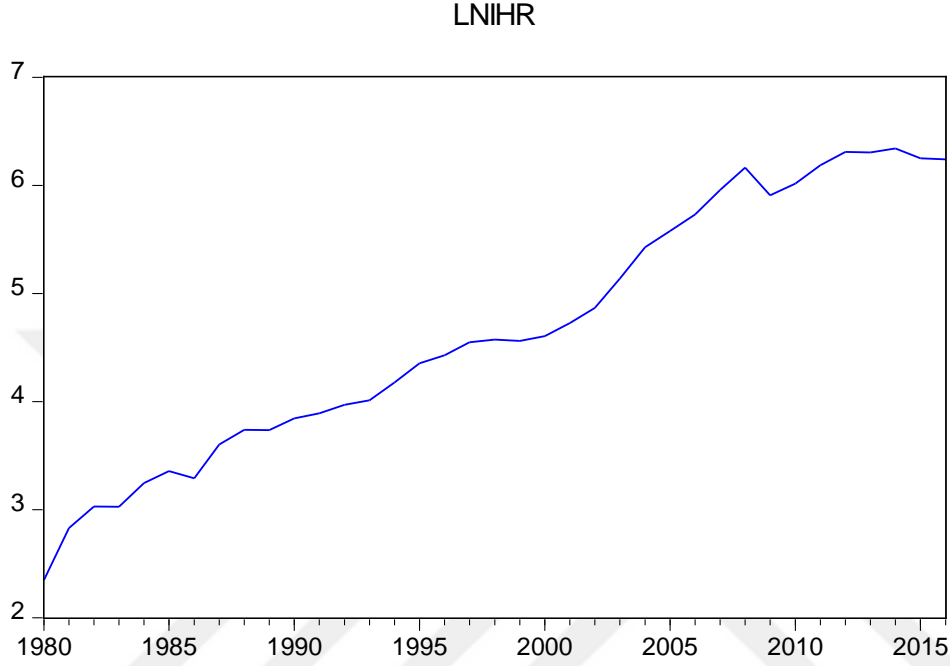
Döviz kurunun (LNDK) düzeyde zaman serisinin Kartezyen grafiği Şekil 3.1'de verilmiştir. Grafik 1998-2002 yılları arasında önemli ölçüde artarken, 2002'den sonra sabit ve istikrarlı bir şekilde devam ettiği görülür.

LNGSYIH

Şekil 3.2. Ekonomik Büyüme Grafiği

Ekonomik Büyüme(GSYİH) düzeyde zaman serisinin Kartezyen grafiği Şekil 3.2’de verilmiştir. Grafik 1980-2002 yılları arasında normal seyrinde ilerlerken 2003 den sonra büyük artış göstermektedir. Bu durum ise artan trend etkisinin olduğu söylenebilir.

Şekil 3.3. İhracat Grafiği

. İhracat(LNIHR) düzeyde zaman serisinin Kartezyen grafiği Şekil 3.3’de verilmiştir. Grafik 1980-2008 yılları arasında normal seyrinde ilerlerken 2008-2009 dan sonra düşme meydana gelmiş bunu da 2009 krizine bağlanabilir. Bu durum ise artan trend etkisinin olduğu söylenebilir

3.3.2. Uygulamanın Amacı

Bu bölümde amaç, Türkiye ekonomisinin döviz kuru, ihracat ve ekonomik büyüme değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini araştırmaktır. 1980 ve 2016 yılları arasında döviz kuru, ihracat ve ekonomik büyüme serilerinin durağanlığı incelenerek, birbirleriyle olan ilişkilerini ve etkileşim yönleri incelenecektir.

3.3.3. Kullanılan Yöntem

Durağanlığını araştırmak için, öncelikle serilerin grafiğine bakılarak birim kök testine başvurulmuştur. Birim kök testleri ile incelenen serilerin birinci farklarında durağanlaştığı görülmektedir. Durağan analizi sonrasında Granger nedensellik

analizi ile değişkenlerin arasında ilişkinin varlığı ve yönü belirlenmiştir. Uygulama için ekonometri paket programı olan E-views 10 kullanılarak analiz edilmiştir.

3.3.4. Birim Kök Test Sonuçları

Çalışmamızda 1980-2016 yılları arasında kullanmış olduğumuz döviz kuru, ihracat, ekonomik büyüme serilerinin durağanlık analizi incelenmiştir.

Döviz kurunun düzeyde Sabitsiz ve trendsiz, Sabitli ve trendli olmak üzere birim kök testini incelersek,

Tablo 3.2. Döviz Kurunun Birim Kök Testi

ADF BirimKökTesti Özet Seri: LNDK_ GözlemDönemi: 1980 2015 Null: Birimkök (Birimkökvardır)		
	Istatistik Değeri	P - değeri.**
DövizKurununSabitsiz ve TrendsizBirimKökTesti		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-2.224336	0.0271
DövizKurununSabitli ve TrendliBirimKökTesti		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-0.557942	0.9755

Döviz kurunun düzeyde sabitsiz ve trendsiz birim kök testi analizinde istatistik değeri $0,05 > 0.0271$ olduğundan serinin durağan olduğu görölmektedir. Döviz kurunun düzeyde sabitli ve trendli birim kök testini incelediğinde istatistik değer $0,05 < 0.9755$ olduğundan serinin durağan olmadığı görölmektedir. Sonuç olarak döviz kuru serisi sabitsiz ve trendsiz durumunda durağandır.

Ekonomik büyüme düzeyde ve birinci farkta sabitsiz ve trendsiz, sabitli ve trendli olmak üzere birim kök testini analiz edildiğinde;

Tablo 3.3. Ekonomik Büyümenin Birim Kök Testi

ADF BirimKökTesti Özet Seri: LNGSYİH GözlemDönemi: 1980 2015 Null: Birimkök (Birimkökvardır)		
	Istatistik değeri	P - değeri.**
Ekonomik Büyümenin Sabitsiz ve Trendsiz Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	2.710360	0.99978
Ekonomik Büyümenin Sabitli ve Trendli Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-2.878187	0.1811

Ekonomik büyümenin düzeyde sabitsiz ve trendsiz birim kök testi incelendiğinde istatistik değeri $0,05 < 0.99978$ olduğundan durağan olmadığı izlenmektedir. Ekonomik büyümenin düzeyde sabitli ve trendli birim kök testi incelendiğinde istatistik değeri $0,05 < 0.1811$ olduğundan yine durağan olmadığı görülmektedir. Sonuç böyle olduğunda bir farkı alınarak analiz yapıldığında;

Tablo 3.4. Ekonomik Büyümenin Farkı Alınmış Birim Kök Testi

ADF BirimKökTesti Özet Seri: D(LNGSYİH) GözlemDönemi: 1980 2015 Null: Birimkök (Birimkökvardır)		
	Istatistik değeri	P - değeri.**
Ekonomik Büyümenin Farkı Alınmış Sabitsiz ve Trendsiz Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-5.194131	0.0000
Ekonomik Büyümenin Farkı Alınmış Sabitli ve Trendli Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-6.090998	0.0001

Ekonomik büyümenin birinci farkı alınarak, sabitsiz ve trendsiz birim kök testi yapıldığında istatistik değeri $0,05 > 0,000$ olduğundan durağan hale gelmiştir. Ekonomik büyümenin birinci farkı alınarak, sabitli ve trendli birim kök testini uygulandığında ise istatistik değeri $0,05 > 0,0001$ olduğundan yine serinin durağan hale geldiği görülmektedir. Sonuç olarak ekonomik büyüme serisinin 1. Mertebeden farkı alınarak durağan hale gelmesi sağlanmıştır.

İhracat serisi içinde birim kök testi düzeyde ve birinci farkta Sabitsiz ve trendsiz, Sabitli ve trendli olmak üzere birim kök testini incelersek,

Tablo 3.5. İhracatın Düzeyde Birim Kök Testi

ADF BirimKökTesti Özet Seri: LNİHR GözlemDönemi: 1980 2015 Null: Birimkök (Birimkökvardır)		
	Istatistik Değeri	P - değeri.**
İhracatın Sabitsiz ve Trendsiz Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	4.030808	0.9999
İhracatın Sabitli ve Trendli Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-1.874886	0.6460

İhracat serisinin düzeyde abitsiz ve trendsiz birim kök testi incelediğinde istatistik değeri $0,05 < 0,9999$ olduğundan durağan olmadığı görülmektedir. İhracat serisinin düzeyde sabitli ve trendli birim kök testi incelediğinde istatistik değeri $0,05 < 0,6460$ olduğundan yine durağan olmadığı görülmektedir. Bu durumda serinin bir farkı alınarak aynı yolla analiz yapıldığında serilerin durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 3.6. İhracatın Farkı Alınmış Birim Kök Testi

ADF BirimKökTesti Özet Seri: D(LNİHR) GözlemDönemi: 1980 2015 Null: Birimkök (Birimkökvardır)		
	Istatistik Değeri	P - değeri.**
İhracatın Farkı Alınmış Sabitsiz ve Trendsiz Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-4.290994	0.0001
İhracatın Farkı Alınmış Sabitli ve Trendli Birim Kök Testi		
ADF(AugmentedDickey-Fuller) test statistic	-5.794931	0.0002

İhracat serisinin birinci farkı alınarak, sabitsiz ve trendsiz birim kök testi yapıldığında istatistik değeri $0,05 > 0,0001$ olduğundan seri durağan hale gelmiştir. İhracat serisinin birinci farkı alınarak, sabitli ve trendli birim kök testi yapıldığında

istatistik değeri $0,05 > 0,0002$ olduğundan serinin yine durağan hale geldiği izlenmektedir. Sonuç olarak ihracat serisinin 1. Mertebeden farkı alınarak seri durağan hale gelmiştir.

Durağanlık analizi sonuçları tablo 3.7’de özetlenmektedir.

Tablo 3.7. Kullanılan Tüm Değişkenlerin Durağanlık Analizi

Değişkenler	Sabitsiz ve Trendsiz (Düzey) Model I(0)		Sabitli ve Trendli Model I(1)	
	t-değeri	p-değeri	t-değeri	p-değeri
LNDK	-2.224336**	0.0271	-0.557942	0.9755
LNGSYİH	2.710360	0.99978	-2.878187	0.1811
LNİHR	4.030808	0.9999	-1.874886	0.6460
D(LNGSYİH)	-5.194131**	0.0000	-6.090998**	0.0001
D(LNİHR)	-4.290994	0.0001	-5.794931**	0.0002

Not: *, **, *** ifadeleri %10, %5, %1 düzeylerinde durağanlığı ifade etmektedir.

Durağanlığı incelenen döviz kuru, ekonomik büyüme ve ihracat değişkenlerinin I(0) ve I(1)mertebeden durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Böylece döviz kuru, ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki ilişki aynı dereceden durağan olmadıkları için Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi ile test edilebilir.

3.3.5. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi Sonuçları

Toda-Yamamoto Nedensellik Testini uygulamadan önce Otokorelasyon ve Değişen Varyans için VAR modeli kurup uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir;

Tablo 3.8. VAR Modelinde Optimum Gecikme Uzunluğu Belirleme

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-85.58747	NA	0.036789	5.211028	5.345707	5.256957
1	72.62051	279.1906	5.69e-06	-3.565912	-3.027197	-3.382195
2	92.84350	32.11886*	2.99e-06*	-4.226088*	-3.283336*	-3.904583*
3	100.8488	11.30160	3.28e-06	-4.167576	-2.820788	-3.708283

Tablo 3.8’de elde edilen sonuçlara göre LR, FPE, AIC, SC, HQ kriterlerine göre optimal gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. 2 gecikme dikkate alınarak yapılan VAR analizinde değişen varyans ve otokorelasyon testleri aşağıdaki Tablo 3.9’da yer almaktadır.

Tablo 3.9. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi Sonuçları

Lagrange Çarpanı (LM) Otokorelasyon Testi		
Gecikme Uzunluğu	LM-Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1	12.02914	0.2117
2	10.81374	0.2887
White Değişen Varyans Testi		
Gecikme Uzunluğu	Test istatistiği	Olasılık Değeri
2	65.37232	0.6964

Otokorelasyon ve Değişen Varyans testi sonuçlarına bakmadan önce bu iki testin hipotezleri şu şekilde kurulmaktadır; Otokorelasyon için, H_0 hipotezi “Otokorelasyon yoktur” iken, değişen varyans testinde H_0 hipotezi “Değişen varyans yoktur” şeklindedir. Elde edilen sonuçlara göre her iki test de H_0 hipotezini kabul ederek otokorelasyon ve değişen varyan olmadığı sonucuna varılır.

3.3.6. Toda-Yamamoto Sonuçları

Döviz kuru(LNDK), Ekonomik Model (LNGSYİH) ve İhracat (LNIHR) arasındaki ilişki Toda-Yamamoto ile yapılmış sonuçları;

Tablo 3.10. Toda-Yamamoto Modelleri

Bağımlı Değişken: LNGSYİH			
Bağımsız değişken	Chi-sq	Df	Olasılık
LNDK	0.822110	2	0.6630
LNİHR	7.821785	2	0.0200
Bağımlı Değişken: LNDK			
Bağımsız Değişken	Chi-sq	Df	Olasılık
LNGSYİH	17.05769	2	0.0002
LNİHR	6.809939	2	0.0332
Bağımlı Değişken: LNİHR			
Bağımsız Değişken	Chi-sq	Df	Olasılık
LNGSYİH	1.917340	2	0.3834
LNDK	5.777951	2	0.0556

Elde edilen sonuçlara göre, kurulan hipotezler şöyledir;

Tablo 3.11. Toda-Yamamoto Sonuçları

DEĞİŞ- KELNLER	HİPOTEZLER	SO- NUÇ
LNGSYİH için;	H0 :LNDK ve LNİHR değişkenlerinin LNGSYİH değişkeninin Granger nedeni değildir	RED
	H1: LNDK ve LNİHR değişkenlerinin LNGSYİH değişkeninin Granger nedenidir	KA- BUL
LNDK için;	H0: LNGSYİH ve LNİHR değişkenlerinin LNDK değişkeninin Granger nedeni değildir	RED
	H1: LNGSYİH ve LNİHR değişkenlerinin LNDK değişkeninin Granger nedenidir	KA- BUL
LNİHR için;	H0: LNGSYİH ve LNDK değişkenlerinin LNİHR değişkeninin Granger nedeni değildir	RED
	H1: LNGSYİH ve LNDK değişkenlerinin LNİHR değişkeninin Granger nedenidir	KA- BUL

LNGSYİH için;

LNGSYİH olasılık sonuçları değerlendirildiğinde LNİHR değişkeni H_0 hipotezinin reddederken, LNDK değişkeni reddedememiştir. Bu nedenle LNİHR değişkeni LNGSYİH değişkeninin Granger nedeni iken, LNDK ise nedeni değildir.

LNDK için;

LNDK olasılık sonuçları değerlendirildiğinde LNGSYİH değişkeni ve LNİHR değişkeni H_0 hipotezinin reddetmişlerdir. Bu nedenle LNGSYİH değişkeni ve LNİHR değişkeni LNDK değişkeninin Granger nedenidir.

LNİHR için;

LNİHR olasılık sonuçları değerlendirildiğinde LNDK değişkeni H_0 hipotezinin reddederken, LNGSYİH değişkeni reddedememiştir. Bu nedenle LNDK değişkeni LNİHR değişkeninin Granger nedeni iken, LNGSYİH ise nedeni değildir.

Granger nedensellik sonuçlarına göre değişkenler arasındaki ilişkilerinin yönleri aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 3.12. Nedenselliğinin Yönü

Değişkenler	Nedenselliğin Yönü
LNGSYİH ve LNDK	Tek taraflı (LNGSYİH değişkeninden LNDK değişkenine doğru)
LNGSYİH ve LNİHR	Tek taraflı (LNİHR değişkeninden LNGSYİH değişkenine doğru)
LNİHR ve LNDK	Tek taraflı (LNDK değişkeninden LNİHR değişkenine doğru)

Yukarıda tablodan elde ettiğimiz sonuçlara göre büyümenin, döviz kuru ve ihracat ile bağlantısı olduğu görülür. Yalnız bu bağlantı tek taraflı olarak yukarıdaki tabloda yer almaktadır.

SONUÇ

Döviz kurları mal ve hizmetlerin iç ve dış fiyatlar arasındaki ilişkiyi etkilenmektedir. Bir başka şekilde açıklanırsa ülkenin şartlarına uygun olmayan kur, ekonominin düzenini etkileyecek ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açacaktır. Döviz kuru ihracat açısından önemli bir araçtır. Bir ülke de yapılacak döviz kuru değişiklikleri o ülke ekonomisini etkilemekle kalmayacak, ticaretinin bulunduğu ülkeleri de etkileyecektir.

Türkiye 1980'lere kadar ithal ikamesi kur sistemine dayalı bir düzeni benimsemiştir. Bu düzen ise dış dünyaya kapalı ve onlarla rekabet edemeyen bir yapıya neden olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan karar ile Türkiye yeni bir döneme girilmiştir ve dünya ile rekabet edebilecek bir politika benimsenmiştir. Yapılan değişimlerin en büyüğü ise döviz kuru politikalarında olmuştur. Döviz kuru ayarlamaları ile dış ticaret dengesi kurulması hedeflenmiştir. Bu amaçla TCMB'nin kur politikalarında en belirleyici olan reel döviz kurları olmuş ve ekonomik açıdan değerlendirilmelerde ise reel döviz kuru kullanılmıştır.

Ancak, 1980'den sonra Türkiye'nin dış ticaret dengesini sağlamak için kur politikalarında farklılıklar oluşmuştur. Yapılan ekonometrik çalışmada reel döviz kurunda oluşan değişimlerin ihracatı açıklamada yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Bunun aksine reel döviz kurunda meydana gelen değişimlerin ithalat üzerinde anlamlı etkiler meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, kur politikasının tek başına ülke ekonomisi için kullanılabilen bir araç olması yönünde şüpheler oluşturmaktadır.

Yapılan ekonometrik çalışmada, 1980-2016 yılları arasında döviz kuru (LNDK), ihracat (LNİHR) ve ekonomik büyüme (LNGSYİH) seriler kullanılmıştır. Bu değişkenlerin durağanlık analizlerinde ADF ve PP testleri uygulanmış, serilerin birinci farkları alınıp durağan oldukları bulunmuştur. Durağanlığını incelemiş olduğumuz döviz kuru, ekonomik büyüme ve ihracat değişkenlerin döviz kuru $I(0)$ da durağanken, diğer iki değişkenlerinde $I(1)$ mertebeden durağan oldukları sonuçları bulunmuştur. Döviz kuru, ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki ilişkileri analizi için Granger Nedensellik testinin uygulanması için gereken kriteri olan tüm değişkenlerin aynı mertebeden durağanlığı sağlanamadığı için, Toda-Yamamoto Granger

Nedensellik testi uygulanmıştır. 2 gecikme sayısı ile oluşturulan VAR modelinden yola çıkarak yapılan Granger Nedensellik testinin sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında, bir veya daha fazla eşbütünleşme ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bu nedenle eşbütünleşme analizi için VAR sonuçları elde edilerek Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; ihracat ve büyüme arasında, döviz kuru ve ihracat arasında tek yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ilişkiler ekonomik büyümeden döviz kuruna doğru, ihracattan ekonomik büyümeye doğru ve son olarak döviz kurundan ihracata doğru tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde de belirtildiği gibi Acar Avcı ve Öztürk tarafından yapılan çalışmada ihracattan GSYH'ya doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu tespit edilmiştir.

Sonuçlar Türkiye ekonomisinde devalüasyonun etkilerini yansıtıcı özellik göstermektedir. Özellikle kur değişiklikleri ve ihracat hacmi arasındaki nedensellik ilişkisinin ekonomik büyüme ile ilişkisi kurulduğunda dış ticaret ve büyüme daha net görülebilmektedir. Kurdaki yükselme ihracat gelirlerini arttırıcı etki yaparak ekonomik büyüme rakamları üzerinde pozitif etki oluşturacaktır. Kurların bu noktada kilit rol oynaması ekonomilerde oluşacak şoklar sonrası kur dalgalanmalarının etkilerinin ihracat ve büyüme üzerinde olumsuz yönde etkileneceği ve belirsizliği arttırıcı özellik göstereceği açıktır. Çünkü Türkiye'de ihracatın ithalata bağımlılık oranı yüksektir. Bu noktada kur artışları ithalat giderlerini arttırması, böylece ekonomik daralmayı tetiklemesi beklenmektedir. Bir ekonominin ana unsurlarından biri olan ihracat gelirlerinin bu anlamda korunabilmesi için spekülatif kur dalgalanmalarına karşı gerekli tedbirlerin alınması ve ihracatçıların korunması gerekmektedir.

Kur ayarlamaları tek başına kullanılabilir bir politika aracı değildir. Çünkü dış ticaret unsuru olan ihracatı yalnız kur politikası değil birçok unsur etkilemektedir. Bu unsurlara örnek verilecek olursa maliyetler, sermaye girişi, faiz oranları, verimlilik, üretim düzeyi ve enflasyon olarak söylenebilir. Örnek gösterilen bu nedenler sadece reel döviz kurunda ki değişim ile dış ticaret dengesinin sağlanamayacağını bunun bir çözüm olmadığını ve en önemli etkenin ihracatın dışa bağımlıktan kurtarılması olduğunu gösterilir. İthalattaki artışları engellemek yardımcı olacak ilk adımdır ve bunun için üretimin yapısının değiştirilmesi gerekir. Bu amaç için ar-ge faaliyetlerine yönelerek devletinde desteği alınarak özendirilmelidir. Yatırımlar ve tüketim iç

tasarruflar ile karşılanırsa zaten Türkiye'nin dış ticaretinde ayrıca bir politikaya ihtiyacı yoktur.

İhracat ile ekonomik büyüme arasında tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. İhracat oranındaki artış ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etki yaratmamaktadır. Çünkü ekonomik büyüme sadece ihracattan etkilenmemektedir. Büyüme üzerinde teknolojik gelişmeler, ülkenin dışa bağımlılığı ve siyasi söylemlerde etkilidir.

Türkiye de katma değeri yüksek ürünler üretmek, iç piyasada arz talep dengesini kurmak, teknolojimizi geliştirip milli kaynaklarımızdan faydalanmak ve katma değeri yüksek ürünler üretilip ihraç etmek ekonominin büyümesini sağlayacaktır. Ancak Türkiye de üretim yüksek oranda ithalata bağımlı olduğu için ihracat ile ekonomik büyüme trendi arasında sağlıklı sonuçlar vermemektedir.

Dış ticaret hacminde ki açıkların kapanması için ihracat oranında ki artışın mutlaka ithalat artış hızından fazla olması gerekmektedir. Bu sebeple ihracat artış hızını destekleyecek gerçekçi döviz kuru uygulaması olması gerekmektedir. İdeal döviz kuru politikası ise serbest piyasanın altında ihracatı teşvik eden, iç piyasalara yönelik sanayileşmeyi koruyan, ülkenin kaynaklarını en verimli şekilde kullanan bir döviz kuru politikası olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Fatih (2013). “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)” *Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Ankara.
- Acar, Yalçın (2008). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Acar Avcı, Ali. ve Öztürk, İlhan. (2010). “On the Relationship Between Energy consumption, CO2 emissions and economic growth in Europe”. *Energy*, 35(12), 5412- 5420
- Aktaş, Cengiz. (2010). “Türkiye’de Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin VAR Tekniğiyle Analizi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(11)
- Alpaydın Yusuf ve Tunali Halil (2011). “2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi” İstanbul Ticaret Odası yayın 31. İstanbul.
- Aral, Arif (2015). *Türkiye’de Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: 1992-2013 Dönemi Eş-Bütünleşme Analizi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Arat, Kürşat (2003). *Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi Ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- Aristotelous, Kyriacos (2001), Exchange rate volatility, Exchange rate regime, and Trade volume: Evidence from the UK-US export function (1989- 1999)”, *Economic Letters* 72,
- Arslan, Ceren (2005). *Döviz Kuru Riski ve Yönetimi* Yüksek Lisans tezi Ankara.
- Atamtürk, Burak (2007). “Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları” *İ.İ.B.F Dergisi*, Marmara Üniversitesi, Cilt 22, Sayı1. İstanbul
- Aytaç, Ayten. (2004). *Döviz Kuru Rejimlerinin Ekonomik Etkileri: Türkiye örneği (1980-2001)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babula, Okter-Robe (2002). “The Evolution of Exchange Rate Regimes since 1990; Evidence from De Facto Policies”, IMF Working Papers, 155 September.

- Barışık Salih ve Demircioğlu, Elmas (2006). “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilette, İhracat – İthalat İlişkisi (1980 – 2001)”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 71 – 84.
- Bayrak Metin, Kanca Osman Cenk (2013). “Türkiye’de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri” *Akademik Bakış Dergisi*, sayı 35 Kırgızistan.
- Berber, Metin (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitapevi, Trabzon.
- Berber, Metin (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Büyüme Teorileri Kalkınma Ekonomisi*, Derya Kitapevi, Trabzon.
- Çakmak Erol, Temurlenk, Mehmet Sinan. (1995). “Causality Relationship Between Export Expansion and Economic Growth: Empirical Evidence for Turkey”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50(1-2), 129-143
- Çelik, Taha Buğra (2016). *İşlem Hacmi Değişimlerinin Fiyatlar Üzerindeki Etkisi ve Bist’de Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Danacı Cem ve Uluç Osman (2010). *En Son Yaşanan Küresel Ekonomik Krizin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin İşletmeler Bazında Değerlendirilmesi ve Bir Örnek Olay*, Turgut Özal Yönetim ve Ekonomi Kongresi, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı, Malatya,
- Ercan, Nihal (2002). “İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış”, *Planlama Dergisi*, Özel Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, 129-138.
- Ekodialog, “Ülkeleri Dış Ticarete İten Nedenler” web sit: http://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/dis_ticarete_yonelmanin_nedenleri.html#erişim tarihi: (15.02.2019)
- Dinler, Zeynel (2010), *İktisada Giriş*, Ekin Kitapevi, (16.basım), Bursa
- Gordon, Robert J. (2000) *Macroeconomics*, Eighth Edition, United States, AddisonWesleyLongman,
- Gümüşeli, Saniye (1994). *Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara.

- Gürler, Sema (1998). *Devlet iç Borç Yönetimi OECD Ülkeleri ve Türkiye Uygulaması*, DPT Yayın No:2488. Ankara
- Han, Ergül ve Kaya Ayten (2002). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskisehir,
- Han, Ergül ve Kaya Eyten Ayşe (2004). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Hepaktan Erdem, Çınar Serkan, Dünder Özlem (2011). “Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret ile İlişkisi.” *Akademik Araştırma ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt 3 Sayı 5
- İmege (2018).“İhracat Gelir Merkezi Webisit: (<https://www.igeme.com.tr/ihracat-cesitleri/>)
- İnan, Alpan E. (2002), *Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye*, TBB Bankacılık ve Araştırma Dergisi, Sayı 40.
- Kar, Muhsin ve Taban Sami (2003). “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*,
- Karahan Hatice, Karagöl Erdal Tanas (2014). “Türkiye’de İhracat: 2013 Yılı Değerlendirmesi” *Seta Perspektif Dergisi* Sayı:19, Ankara.
- Karagöl, Erdal Tenas (2013). *Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Seta Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Kazgan, Gülten (1999). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi (8.Basım)*. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Kratzig, Markus and Lütkepohl, H. (2004). *Applied time series econometrics*. Cambridge University Press.
- Kepenek Yakup ve Yentürk Nurhan (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kılınç, Nurcan (2006). *Türkiye-AB İlişkilerindeki Ekonomik Müzakereler Ve Türkiye’nin Üyelik Sonrasındaki Kazançları*, TASAM websit: (<http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/turkiye->

ab_iliskilerindeki_ekonomik_muzakereler_ve_turkiyenin_uyelik_sonrasindaki_kazanclari_541059ee-2e11-4b09-b6d6-1cef5e3a3395.pdf)

- Kıyıcı Ahmet ve Kesriyeli Mehtap (1997). “ Reel Döviz Kuru Tanımları ve Hesaplama Yöntemleri”, iktisat, *İşletme ve Finans Dergisi*, sayı131-şubat.
- Kibritçioğlu, Aykut (1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 53, Sayı 1, 207-230.
- Kızıltan Alaattin ve Çiğnerlioğlu Oğuz. (2008) “Türkiye’de Reel Döviz Kuru Değişmelerinin İhracat ve İthalata Etkisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 36, 49-50.
- Kol Emine Nida ve Karaçor, Zeynep (2012). “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri” *Maliye Dergisi*, Sayı: 162, Ocak-Haziran.
- Kolsuz Güneş ve Yeldan, Erinç (2014). “1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması.” *Çalışma ve Toplum dergisi* 2014/1 Sayı 40.
- Kont, Gündem (2018). *İhracat Çeşitleri*. Pusula Dergisi, İzmir. Websit: (<http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2015/%C4%B0hracat%20%C3%87e%C5%9E%C4%B0tler%C4%B0.pdf>)
- Konya, Sevilay (2012). *İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejilerinin Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Korkmaz Turhan ve Çevik Emrah İsmail (2012). “ Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikalarının Dış Ticaret ve Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi: 2003-2012 Dönemi.” *Busiad Dergisi*, Bursa.
- Kutlu, Erol (2000). *İthalat ve İhracat Uygulamaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Köse Nezir, Ay Ahmet, Topallı Nilgül (2008). “ Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi: Türkiye Örneği (1995-2008).” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25-45. Ankara.

- Lucas, Robert E. (1988), "On The Mechanics of Economic Development", Journal of Monetary Economics, Vol. 22, Issue 1, ss. 3-42.
- Medina-Smith, Emilio J. (2001), "Is the Export-Led Growth Hypothesis Valid for Developing Countries? A Case Study of Costa Rica", United Nations Conference on Trade and Development, Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series No. 7.
- McCombie, JSL. and A.P. Thirwall (1994). Economic Growth and the Balance of Payments Constraint, USA: Macmillan Press
- Morgil, Orhan (2008). "Küresel Kriz ve Türk Ekonomisine Etkileri", *TİSK İşveren Dergisi*: Kasım.
- Mtotmky (1997). *Milletlerarası Ticaret Milli Komitesi Yayınları*, Kur Riskinin Kontrolü, Yayın No:442, Ankara.
- Oksay, Suna (2001). *Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları*, Beta yayınevi, İstanbul
- Oktay, Erkan (1994) 5 "Nisan Kararlarının Değerlendirilmesi: Merkez Bankası", *Para-Banka ve Döviz Sorunu Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. Cilt:4, Sayı:12
- Oksay, Şura (2001). *Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk Nurettin ve Sözdemir Ali (2011). *Makro İktisat*, lisans yayınları, 1.baskı, Ankara.
- Pamuk, Şevket (2007). *Dünyada ve Türkiye'de İktisadi Büyüme (1820-2005)*, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, Yıl: 1, Sayı: 2
- Parasız, İlker (1991). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, Ezgi Yayınları, İstanbul.
- Parasız, İlker. (1996). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Ezgi Kitabevi Yayınları. İstanbul.
- Parasız, İlker.(2000), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 7. Baskı,
- Peterson, Wallece C. (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. Çev.: Talat Güllap Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1.B., Erzurum.

- Pistone, Michael (2009). Economic Growth, University of Wisconsin Madison, <https://mywebspace.wisc.edu/pistone/web/sum09ta5.PDF>
- Pörtner, Cain (1996). "Population and Economic Growth", <http://faculty.washington.edu/cportner/papers/MScDiss.pdf>.
- Robert, Gordon J. (2000). Macroeconomics, Eighth Edition, United States, Addison Wesley Longman.
- Romer, Paul M. (1990), "Endogenous Technological Change", The Journal of Political Economy, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise System, pp. 71-102.
- Saatçioğlu Cem ve Karaca Orhan (2004). "Türkiye'de İhracat ile Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1980 Dönüşümünün Etkisi." *Yönetim Dergisi*, yıl 15 Sayı 49.
- Sandalcılar, Ali Rıza (2012). "Türkiye'de Kağıt Tüketimi İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Eş-bütünleşme ve Nedensellik Analizi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13 (2)
- Savaş, Vural (1994). *Politik İktisat*. Beta Yayınevi. İstanbul
- Seyidoğlu, Halil (2007). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 16. baskı). Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (1992). *Ekonomik Terimler Sözlüğü*. (5.Basım), Güzem Yayınları, Ankara.
- Seyidoğlu, Halil (1994). *Uluslararası Finans*, Güzel Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu Halil (2003). *Uluslararası Finans*, Güzem Can Yayınları, 4. Baskı, İstanbul,
- Somçağ, Selim (2008). *Türkiye'nin Ekonomik Krizi, Ortaya Çıkışı ve Çözüm Yolları*, 2006 Yayınevi: İstanbul.
- Simmie, Johns (1998). "Reasonsforthe Development of Islands of Innovation : Evidence From Hertfordshire". *Urban Studies*, 35 (8).
- Sweidan, Osama D. (2013). The Effect of Exchange Rate on Exportsand Imports: The Case of Jordan. *The International TradeJournal*, 27(2),

- Şahin, Hüseyin (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şimşek Muammer ve Cem Kadılar (2010). "Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi", C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sivas.
- Şimşek Salih ve Kemal Aydın (2004). *İktisat Bilimine Giriş*. Çağaoğlu/ İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tatoğlu, Ferda (2009). "Reel Efektif Döviz Kurunun Durağanlığının Yapısal Kırılmalı Panel Birim Kök Testleri Kullanılarak Sınanması" Doğuş Üniversitesi, Sayı:10, Cilt:2
- Tapşın, Gülçin ve Karabulut, Ahu Tuğba (2013). "Reel Döviz Kuru, İthalat ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği". *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (26), 190-205.
- Terzi Harun ve Zengin Ahmet. (1999). " Kur Politikasının Dış Ticaret Dengesini Türkiye Sağlamada Yaklaşım,10,33 (Yaz),48-65. Uygulaması", Ekonomik
- TESK (2018). " İhracat Bilgi Sitesi" Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu. (Websit: <http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/ihracat/15.html>)
- TCMB (2001). "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının 2001 Yıllık Raporu." Ankara.
- TCMB (2002). "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının 2002 Yıllık Raporu." Ankara.
- TCMB (2015). Para ve Kur politikası Say.13, madde 26. Ankara.
- Turhan, Salih Evren (2007). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Tuncer, İsmail (2002). "Türkiye’de İhracat, İthalat Ve Büyüme: Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri (1980–2000)", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, pp.90–106
- Uğur, Ahmet (2004). "Döviz kuru sistemleri." Web sit: <http://slideplayer.biz.tr/slide/4871954/>

- Uğurlu, Erginbay (2006). *Reel Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme: Türkiye*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ural, Mert (2016). “Para Teorisi ”websit:www.deu.edu.tr/userweb/aylin.duygulu/dosyalar/doviz.ppt erişim tarihi:22.11.2016
- Uygur, Ercan (2001). “ Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri” Tartışma Metni 2001/1. Ankara.
- Uzgören Nevin ve Ceylan Gülçin, Uzgören Ergin (2007). “Türkiye’de Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Model Çalışması”. Celal Bayar Üniversitesi *İ. İ. B. F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, Manisa.
- Ülgener, Sabri. F. (1991). *Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme*. Der Yayınları, İstanbul.
- Ünlü, Hidayet (2016). “Döviz Kuru Oynaklığı ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği” *Sosyoekonomi Dergisi* Vol. 24(27). Isparta.
- Ünsal, Erdal Muzaffer (2003). *Makro İktisat* (5.basım), Turhan Kitapevi , Ankara.
- Ünsal, Erdal Muzaffer (2005). *Makro İktisat* (6.basım), İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Williams, Alex (1982). *International Tradeand Investments: A managerial Approach*, John WileyandSons, Toronto.
- Yalçın, Kürşat (2012). *Uluslararası Finansman*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yavuz, Ataklı Rüya (2016). *Coğrafya ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Çanakkale.
- Yıldırım, Kemal (2003). “*Yatırım ve Tasarruf Açığı ve Dış Ticaret Açığı – Döviz Kurları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Yıldırım Kemal, Karaman Doğan, Taşdemir Murat (2010). *Makro Ekonomi*, 9. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yiğitbaşı Şahabettin ve Atabey Ata (2001). *İktisada Giriş* (2.Baskı). Sel-Ün Yayınları, Konya.

Yiğidim Arslan ve Köse Nezir. (1997). “İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü: Türkiye Örneği”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt: 8, Sayı :26, 71-85.

Yükseler Zafer ve Türkan Ercan (2006). *Türkiye” nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar*, İstanbul: TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu

Zengin Ahmet ve Harun Terzi (1995). “Türkiye’de Kur Politikası, İthalat, İhracat ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisinin Ekonometrik Analizi”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(1-2):247-266.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Habibe Kalmi
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 21/07/1991 SİVAS
E-posta : habibekalmi@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	(Devam Ediyor)

İŞ TECRÜBESİ:

Tarih

04.03.2016

Kurum

ÖZMERSAN MERMER LTD.ŞTİ.

Görev

Dış Ticaret Ve Operasyon Sorumlusu

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce YÖKDİL ( ) ÜDS ( ) TOEFL ( ) EILTS ( )